

Thomas Lorentzen og Roy A. Nielsen

Går fattigdom i arv?

Langtidseffekter av å vokse opp i familier
som mottar sosialhjelp

Thomas Lorentzen og Roy A. Nielsen

Går fattigdom i arv?

Langtidseffekter av å vokse opp i familier
som mottar sosialhjelp

© Fafo 2008

ISBN 978-82-7422-623-4

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: © David Trood / Samfoto

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Kapittel 1 Innledning	7
Kapittel 2 Teorier og tidligere studier	9
Kapittel 3 Data og metode	15
Datagrunnlag	15
Analyseopplegg.....	16
Kapittel 3 Kjennetegn ved sosialhjelpen.....	19
Sosialhjelpsmottak i perioden 1994–2004	20
Varighet, kjønns sammensetning og utdanning	22
Sosialhjelpsmottakere i 2004.....	25
Hvor mange vokste opp i familier med sosialhjelp?	28
Kapittel 4 Går sosialhjelp i arv?	33
Hvordan forklare at sosialhjelp går i arv?	36
Kapittel 5 Sammendrag og konklusjon	47
Hvorfor går sosialhjelpsmottak i arv?	48
Litteratur	53
Vedlegg.....	56

Forord

Formålet med denne rapporten er å fremskaffe mer kunnskap om overføring av sosialhjelpsmottak mellom generasjoner. Til tross for at det foreligger en del forskning om overføringer av økonomisk ulempe mellom generasjoner, har ikke dette temaet vært undersøkt tidligere.

Prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet. Arbeidet med rapporten er utført av Thomas Lorentzen ved International Research Institute of Stavanger (IRIS) og Roy A. Nielsen ved Fafo.

Takk til Tone Fløtten (Fafo) og Unni Grebstad (Sosial- og helsedirektoratet) for innspill og kommentarer. Ansvar for analyser og tolkninger ligger fullt og helt hos forfatterne.

Bergen/Oslo, mars 2008

Thomas Lorentzen og Roy A. Nielsen

Kapittel 1 Innledning

Helt siden slutten av andre verdenskrig har bekjempelse av ulikhet vært et uttalt mål hos norske styresmakter (Hansen og Vibe 2005). Kampen mot ulikhet har på mange vis vært en suksess. Sammen med de andre nordiske landene har Norge svært godt utbyggede velferdsordninger og en svært jevn fordeling av inntekter i befolkningen (Lorentzen 2006). Sett i et komparativt perspektiv har Norge et lavt antall innbyggere som kan karakteriseres som økonomisk marginaliserte (Fløtten 2005). Faktisk er Norge det eneste OECD-landet hvor barnefattighedsraten karakteriseres som svært lav og fallende (UNICEF 2005).

Likevel har temaet barnefattigdom fått stor oppmerksomhet fra norske styresmakter, og kampen mot barnefattigdom blir sett på som en svært viktig målsetting i norsk politikk (St. meld. nr 30 (2000–2001)), kap. 11). Styresmaktene vektlegger spesielt virkemidler som skal motvirke at fattigdom og økonomisk deprivasjon går i arv mellom generasjonene (St.prp. nr. 1 (2006–2007)). Selv om styresmaktene er opptatt av å bekjempe at fattigdom og økonomisk deprivasjon går i arv mellom generasjonene, knytter det seg en hel del usikkerhet til i hvilken grad økonomiske ulemper faktisk går i arv mellom generasjonene. Videre er det heller ikke enighet om hvilke mekanismer som bidrar til at økonomisk marginalisering eventuelt går i arv.

Overføring av økonomiske ulemper mellom generasjonene har blitt definert og studert på mange ulike måter. Man kan likevel dele studiene inn i tre hovedgrupper (Jenkins og Siedler 2007). For det første har man studier av fattigdomsoverføring mellom generasjonene. Slike studier anvender oftest et binært fattigdomsmål, hvor en person blir definert som fattig når inntekten faller under en gitt grense. Deretter har man studier der man ser på overføring av inntektsstatus mellom generasjonene. I slike studier blir inntekt oftest målt som en kontinuerlig variabel, og man opererer ikke med ferdig fastsatte grenser for fattigdom. Den tredje tilnærmingen er mindre vanlig. Her tar man ikke direkte utgangspunkt i personers inntekt, men i trygdeytelser som tildeles ved økonomiske problemer. Dette kan være sosialhjelp eller andre behovsprøvde ytelser. I denne rapporten skal vi undersøke om sosialhjelp går i arv mellom generasjoner, dermed vil vår studie ta utgangspunkt i den siste tilnærmingen.

Det er selvsagt ikke slik at sosialhjelpen i seg selv er arvelig på linje med genetiske disposisjoner. Vi er derfor også på jakt etter de mekanismene eller individuelle kjennetegnene som eventuelt leder til at barn av sosialhjelpsmottakere oftere mottar sosialhjelp enn andre. Forskningen på feltet har lenge forsøkt å kaste lys over hvilke mekanismer

som leder til at økonomiske ulemper blir videreført mellom generasjonene. Disse mekanismene kan man finne igjen i en hel del faktorer som er relatert til sosialhjelpsmottak, slik som økonomiske og materielle vilkår, humankapital, holdninger og verdier, kulturelle faktorer og tradisjoner (Harper mfl. 2003). Når det gjelder overføring av stønadsavhengighet mellom foreldre og barn, er det et voksende forskningsfelt som tar for seg nettopp dette.

En av de største utfordringene i slike studier er om det man ser som en overførings-effekt av sosialhjelpsmottak, i virkeligheten er en effekt av relaterte faktorer, slik som arbeidsmarkedstilknytning, lav utdanning eller individuelle holdninger. Forskningen gir svært ulike svar på disse spørsmålene, og resultatene er ofte svært kontekstavhengige (Solon 1999).

Norske registerdata er av svært høy kvalitet og har nå vært samlet inn over en så lang periode at det er mulig å se på sammenhengen i sosialhjelpsmottak mellom to generasjoner. Rapporten kommer i tråd med dette til å ta for seg følgende to hovedspørsmål:

- I hvilken grad mottar barn av sosialhjelpsmottakere selv sosialhjelp som unge voksne?
- Hva kan forklare at sosialhjelpsmottak blir overført mellom generasjoner?

Vårt utgangspunkt er familier som hadde barn i aldersgruppen 10 til 17 år i 1994. Denne gruppen følger vi opp igjen i 2004 når de har nådd alderen 20 til 27 år. Vi benytter familiedata når vi setter familiens sosialhjelpsmottak i 1994 i sammenheng med eget sosialhjelpsforbruk i 2004.

Begrenset tilgang til informasjon om helse, holdninger og andre relevante egenskaper som ikke finnes i registerdata, gjør at vi bare overfladisk kan svare på spørsmål knyttet til årsakene til at sosialhjelp går i arv. I denne rapporten forsøker vi først og fremst å tallfeste hvorvidt og i hvilken grad sosialhjelp overføres mellom generasjoner. I neste kapittel gjennomgår vi noen forklaringer på hvordan man tidligere har søkt å forklare overføringer av sosialhjelp mellom generasjoner, samt at vi gjennomgår en del studier som beskriver omfanget av intergenerasjonelle overføringer av ressurser. Deretter gis en kort beskrivelse av datagrunnlaget og analysene.

Vi starter med en kort beskrivelse av institusjonelle kjennetegn ved sosialhjelpen i det første analysekapitlet og beskriver sosialhjelpspopulasjonen det siste tiåret før 2004 og ser på hvordan den har endret seg i perioden. Avslutningsvis i dette kapitlet gir vi en nærmere beskrivelse av sosialhjelpsmottakerne i sin alminnelighet, før vi ser nærmere på kjennetegn ved sosialhjelpsmottakere i alderen 20 til 27 år i 2004 og kjennetegn ved foreldrene deres i 1994.

I det siste analysekapitlet undersøker vi om sosialhjelp overføres mellom generasjoner før vi til slutt oppsummerer og konkluderer.

Kapittel 2 Teorier og tidligere studier

Hvorvidt sosialhjelp overføres mellom generasjoner i Norge, har ikke være studert tidligere. Det finnes imidlertid en studie fra Sverige som viser at der overføres sosialhjelpen mellom generasjoner (Stenberg 2000). Under skal vi se at overføring av trygdeytelser mellom generasjoner er påvist i flere land.

Innledningsvis så vi at det finnes flere modeller og teorier som er utviklet for å forklare hvorfor økonomisk marginalisering og sosialhjelpsmottak går i arv mellom generasjoner. De fleste av disse modellene og teoriene er utviklet i andre velferdssystemer og en annen kontekst enn den norske. Dette blir veldig tydelig når man ser på forklaringer som baserer seg på eksistensen av det som kan karakteriseres som fattigdomskulturer. Slike fattigdomskulturer beskrives ofte i sammenheng med fattige nabolag eller gettoer (se Mead 1986; Wilson 1987 og 1997). Norsk forskning finner få eller ingen indikatorer på at man har denne typen fattigdomskulturer i norske byer eller tettsteder. Likevel viser en ny rapport fra Raaum med flere (2006) at nabolaget har en viss effekt, men i langt mindre grad enn i for eksempel USA. Disse funnene leder oss til å tro at det ikke er særlig fruktbart å operere med forklaringsmodeller som vektlegger geografisk avgrensede fattigdomskulturer i en norsk kontekst. Med dette som bakgrunn har vi derfor valgt å konsentrere oss spesifikt om familiens betydning når det gjelder intergenerasjonell overføring av sosialhjelpsmottak.

Innenfor et slikt rammeverk kan man finne minst fire ulike typer forklaringer på at foreldres sosialhjelpsmottak kan øke risikoen for sosialhjelpsmottak hos barn som vokser opp i slike familier. En av de vanligste forklaringene man finner i internasjonal forskning, er ideen om at foreldrenes sosialhjelpsmottak påvirker barnas holdning til å motta sosialhjelp. Her tenker man at ens uvilje mot å motta sosialhjelp påvirkes av at ens familie mottar sosialhjelp (Page 2004). Ifølge rollemodellen vil personer som mottar sosialhjelp, utvikle verdier, normer og oppførsel som gjør dem til dårlige rollemodeller for barna (Brooks-Gunn, Duncan og Mariata 1997). Barn som vokser opp i familier der én eller begge foreldrene mottar sosialhjelp, kan oppfatte sosialhjelp som en like legitim inntektskilde som arbeidsinntekt.

En annen relatert forklaring er at barn av sosialhjelpsmottakere vil ha detaljert kjennskap til hvordan sosialhjelpssystemet virker, og på den måten oppleve lavere transaksjonskostnader ved eget sosialhjelpsmottak (Page 2004).

En tredje forklaring kan være at foreldrenes løse tilknytning til arbeidsmarkedet reduserer barnas uformelle tilgang til jobbmuligheter (ibid.). Barn av sosialhjelpsmot-

takere vil etter en slik tankegang ha færre kontakter i arbeidslivet, mindre kjennskap til ledige jobber og mindre kjennskap til arbeidslivets krav og forventninger.

Den fjerde forklaringen er direkte relatert til det faktum at barn av sosialhjelpsmottakere vokser opp uten tilstrekkelig inntekt. Her tenker man seg at begrensede økonomiske midler leder til at man i mindre grad kan investere i humankapital hos sine egne barn for eksempel gjennom økonomisk støtte til barna mens de er under utdanning (Stenberg 2000). Sistnevnte forklaring er kanskje mindre relevant for et land som Norge hvor man formelt har lik rett til utdanning og økonomisk støtte ved utdanning.

De fire forklaringstypene skissert over tar utgangspunkt i forhold som kan knyttes direkte til egenskaper ved oppvekstfamiliene. Også andre egenskaper ved familiene vil kunne påvirke barnas fremtid, som for eksempel foreldrenes helse, deres forhold til rusmidler og hvordan foreldrene oppdrar barna. I tillegg vil egenskaper ved barna ha betydning for hvordan det går med dem når de vokser opp. Hvordan barn mestrer og forholder seg til skole og omgangskrets, kan ha konsekvenser for videre utdanning og senere muligheter på arbeidsmarkedet. Selv om det nok ikke finnes noen «fattigdomskultur» i Norge, betyr ikke det at bosted er uvesentlig, da nabolaget barn vokser opp i, vil være viktig for hva slags nettverk de har når de vokser opp.

De nordiske landene blir av mange regnet som de mest mobile når det gjelder inntektsmobilitet mellom generasjoner, mens mobiliteten er langt mindre i land som USA og Storbritannia (Jäntti mfl. 2006). Corak (2004) hevder for eksempel at mer enn 40 prosent av de økonomiske fordelene høyinntektsfamilier har, blir overført til barna i de to sistnevnte landene, mens mindre enn 20 prosent blir overført i de nordiske landene. Utviklingen går i retning av stadig mindre mobilitet i USA, mens det ser ut som om mobiliteten øker i Norge, og særlig blant de med lavest inntekt (Bratberg 2005).

Forskerne benytter ofte det som kalles for tvillingstudier, for å fjerne «støyen» fra uobserverte egenskaper når en utfører slike analyser.¹ Dersom det gjennomgående er slik at tvillingpar har en svært høy inntektskorrelasjon, det vil si at de har omtrent like høye eller like lave inntekter, tyder dette på liten grad av inntektsmobilitet. Hvis derimot tvillingparene gjennomgående befinner seg på ulikt inntektsnivå i voksen alder, er inntektskorrelasjonen lav. I en slik tvillingstudie i de nordiske landene finner man at korrelasjonen mellom tvillingers inntekt er svært lav (Björklund mfl. 2004). Korrelasjonen for menn varierer mellom 0,15 og 0,25, mens den for kvinner varierer mellom 0,12 og 0,15. Ved å sammenligne tvillinger som vokser opp i samme familie, sammenligner en implisitt personer som vokser opp under svært like forhold, og da har man tatt hensyn til disse forholdene uten at man trenger å vite noe konkret om

¹ I praksis vil datamaterialet som benyttes i samfunnsvitenskaplige studier, alltid være mangelfullt på flere viktige områder, som for eksempel holdninger, motivasjon og psykisk helse. Når det gjelder studier av intergenerasjonell overføring av sosialhjelpsmottak, vil mangler ved data som kan forklare at sosialhjelpsmottak overføres mellom generasjoner, være særlig kritisk.

hva slags kjennetegn den enkelte familie har. Denne måten å eliminere innflytelsen av uobserverte familiekjennetegn på viser at familien og nærmiljøet står for mindre enn 25 prosent av inntektsvariasjonen. Den rene effekten av inntekt er sannsynligvis langt lavere.

Flere forskere peker på kontrasten mellom Norden og USA/Storbritannia, heriblant Esping-Andersen (2004), som vektlegger to viktige forhold som skiller USA fra Sverige (og sannsynligvis Norge). Det første er at økonomisk ulempe i sterkere grad går i arv i USA, og det andre er at økonomiske ulemper er mer avgjørende for en persons livssjanser i USA enn i Sverige (og Norge).

Denne forskningen står i sterk kontrast til den velkjente «mobilitetsmyten», som hevder at det er størst mobilitet mellom generasjonene i samfunn med stor grad av ulikhet. Altså er myten om at man finner flest personer som klatrer ut av fattigdom i samfunn med store inntektsforskjeller, svekket. En ny komparativ analyse av intergenerasjonell inntektsmobilitet i Norden, Storbritannia og USA forsterker inntrykket av at de nordiske landene er mest mobile, mens USA er minst mobilt (Jäntti 2006). Studien viser også at forskjellene mellom landene i stor grad er begrenset til deler av inntektsfordelingen. Hovedforskjellen mellom de nordiske landene og USA skyldes hovedsakelig lav nedadgående mobilitet for de som har høyest inntekt i USA, det vil si at barn fra høyinntektsfamilier har liten sannsynlighet for selv å ende opp med lav inntekt. I tillegg er den oppadgående mobiliteten fra bunnsjiktet i USA langt lavere enn i Norden og i Storbritannia. Dette er så langt vi vet, den eneste komparative studien som er gjort der data er sammensatt spesielt med tanke på sammenlignbarhet.

Så langt har vi bare referert studier som har konsentrert seg om inntektsmobilitet generelt. Dessverre finnes det langt mindre forskning på om trygdemottak går i arv mellom generasjoner. Mesteparten av forskningen på dette feltet er gjort i USA, og det foreligger bare noen få studier fra andre land (Jenkins og Siedler 2006). Man vet derfor en del om hvorvidt mottak av den behovsprøvd ytelsen AFDC² (Aid to Families with Dependent Children) går i arv mellom generasjoner. I en oppsummeringsrapport bekrefter det at det er en sterk positiv korrelasjon mellom mødre og døtres mottak av AFDC (Jenkins og Siedler 2006). Kvinner som var døtre av tidligere AFDC-mottakere, mottok også selv ytelsen lenger enn AFDC-mottakere hvis mødre ikke hadde mottatt ytelsen. De kanskje mest foruroligende funnene var at døtrene til mottakerne tok kortere utdanning enn andre, mens sønnene hadde en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet og hadde lavere inntekt enn andre (Jenkins og Siedler 2006).

Forskningen viser at det ikke bare er inntektens størrelse som er avgjørende for barnas senere utfall og karrierer. Inntektskilden er også avgjørende for hvilke løpebaner barna følger. Flere forskere har pekt på at mens arbeidsinntekt ser ut til å bedre barnas

² Dette var en føderal behovsprøvd ytelse rettet mot enslige mødre som ble avvirket i 1997, da den ble erstattet av Temporary Assistance for Needy Families (TANF).

livssjanser, så har inntekt fra behovsprøvede ytelser en negativ effekt på barnas fremtidige inntekt og arbeidsmarkedstilknytning (Corcoran og Adams, 1993a, Corcoran mfl., 1992; Hill og Ponza, 1983b).

Det er selvsagt ikke slik at inntekt fra trygd er mindre anvendbar enn arbeidsinntekt. Sannsynligvis er denne tendensen et uttrykk for at foreldre som mottar behovsprøvede trygdeytelser, har en del (uobserverte) egenskaper som har en negativ innvirkning på barnas økonomiske situasjon som voksne.

I Norge har Norli Hansen og Vibe (2005) studert hvilken innvirkning foreldres inntekt og utdanning har på barns sosialhjelpsmottak. Studien viser at barn som vokser opp i familier med dårlig økonomi, har ti ganger så høy risiko som andre for å bli sosialhjelpsmottakere. I USA finner man at 47 prosent av kvinner som vokste opp med mødre som mottok behovsprøvede ytelser, selv mottar de samme ytelsene som voksne (Page 2004 i Corak 2004). Til sammenligning var det bare 16 prosent av kvinnene som vokste opp med mødre som ikke mottok behovsprøvede ytelser, som selv ble mottakere av disse ytelsene. Verken den norske eller den amerikanske studien har korrigert for uobserverte kjennetegn i sine analyser (som for eksempel helse, rusproblemer, lese- og skrivevansker eller arbeidsmotivasjon). Det er derfor ikke mulig å si om disse effektene er direkte effekter av inntekt og trygdemottak, eller om de skyldes andre uobserverte faktorer som er korrelert med inntekt og trygdemottak.

Det finnes noen få studier som har forsøkt å ta hensyn til uobserverte kjennetegn, og som mener å ha påvist at mottak av velferdsytelser har en direkte effekt på barnas mottak av tilsvarende ytelser i USA (Gottschalk 1996) og i Tyskland (Siedler 2004), mens andre studier som har forsøkt det samme, kommer til motsatt konklusjon, at det ikke finnes en direkte effekt (se for eksempel Pepper 2000).

En svensk studie fra 2000 forsøker å skille de rene effektene av sosialhjelpsmottak fra uobserverte faktorer som også påvirker at sosialhjelpsmottak går i arv (Stenberg 2000). Stenberg deler sosialhjelpsmottakerne inn i to grupper basert på om sosialhjelpsmottaket skyldes sosiale problemer eller kun økonomiske årsaker. Ikke overraskende viser resultatene at det kun er hos gruppen med sosiale problemer at sosialhjelpen går i arv mellom generasjoner. Studien viser at sosialhjelpen i liten grad overføres mellom generasjoner i gruppen som mottok sosialhjelp kun på grunn av økonomiske problemer. Resultatene har også betydning for de politiske virkemidlene som blir rettet mot nordiske sosialhjelpsmottakere. I de nordiske landene, med sine omfattende velferdsordninger, er sosialhjelpsmottakerne en gruppe der man finner omfattende sosiale og helsemessige problemer (Van der Wel mfl. 2006). For denne gruppen er det derfor ikke nødvendigvis tilstrekkelig med penger eller økonomiske incentiver for å øke mobiliteten mellom generasjonene. Dette er muligens også hvorfor Stenberg (2000) finner mindre sosialhjelpsmobilitet i Sverige enn i USA.

Her er det verdt å merke seg at mens man finner en høy inntektsmobilitet mellom generasjonene i Norden, er det grunn til å forvente at mobiliteten ut fra sosialhjelp

er lavere i Norden enn i USA. Årsaken til dette ligger i antagelsen om at sosialhjelpsmottakerne i Norge og Norden er en mer negativt selektert gruppe enn for eksempel i USA.

Den mest utsatte gruppen når det gjelder intergenerasjonell overføring av sosialhjelp, er langtidsmottakerne. En norsk studie av langtidsmottakere av sosialhjelp viser at denne gruppen står langt fra arbeidsmarkedet (Van der Vel mfl. 2006). Blant langtidsmottakerne hadde bare halvparten fullført videregående skole, mens en tredjedel ikke hadde noe arbeidserfaring. Enda mer illevarslende var det at 60 prosent av langtidsmottakerne hadde dårlig psykisk helse. Dette er langt høyere enn i befolkningen ellers. Vi antar at disse kjennetegnene ved langtidsmottakerne av sosialhjelp har betydning for barn som vokser opp i disse familiene, og at risikoen for overføring mellom generasjoner er høyest for barn av langtidsmottakerne. Vi tar høyde for dette i analysene våre når vi ser på ulike graderinger av sosialhjelpsvarighet og med dette hvilke effekter sosialhjelpsvarighet har på overføring mellom generasjonene.

Kapittel 3 Data og metode

Når man skal undersøke om sosialhjelpsmottak overføres mellom generasjoner, er en avhengig av å ha data som dekker en periode som er lang nok til at en både kan identifisere hvilke barn som vokser opp i familier som mottar sosialhjelp, og som også følger barna så lenge at barna blir gamle nok til selv å risikere sosialhjelpsmottak.

Selv om vi primært er ute etter å tallfeste omfanget av overføring av sosialhjelp mellom generasjoner, skal vi også undersøke hvilke mekanismer eller egenskaper som kan bidra til å forklare en slik sammenheng. Viktige egenskaper i så måte er for eksempel utdanning og inntekt.

Datagrunnlag

Analysene i denne rapporten er basert på registerdata levert av Statistisk sentralbyrå (SSB). Datagrunnlaget består av personer bosatt i Norge født i perioden 1925 til og med 1986, med detaljert informasjon for dem som var i alderen 18 til 67 år i hvert av årene 1992 til og med 2004.

Data er trukket fra FD-Trygd (Forløpsdatabasen-Trygd)³ og inneholder informasjon om demografi, familier, fødeland, utdanning og inntekter som sosialhjelp og lønn. Selv om det er individer som er enhetene i dataene, kan vi ved hjelp av en identifikasjonsvariabel for familier (familienummer) sammenstille informasjon om den enkelte familie. Dette gjør det mulig å finne for eksempel lønn og utdanning for foreldrene i en familie tidlig i perioden vi undersøker, og tilsvarende informasjon om barna deres sent i perioden.

SSB har levert data, men er ikke på noen måte ansvarlig for våre konklusjoner.

³ For en nærmere beskrivelse av FD-Trygd se for eksempel Akselsen, Lien og Siverstøl (2007) eller <http://www.ssb.no/emner/03/fd-trygd/>

Analyseopplegg

I analysene som følger, starter vi først med en oversikt over mottak av sosialhjelp gjennom perioden 1994–2004 og undersøker om kjennetegn ved sosialhjelpsmottakerne har forandret seg.

Vårt hovedanliggende er om sosialhjelpsmottak overføres mellom generasjoner. For å svare på dette har vi definert en gruppe personer som vi undersøker i 1994 og i 2004. Denne gruppen består av alle personer som var 10–17 år i 1994 og dermed 20–27 år i 2004. Selv om vi analyserer de samme personene på to ulike tidspunkter, er det ulike egenskaper vi benytter for de to tidspunktene. For 1994 er det informasjon om foreldrene som er relevant, altså hvilke kjennetegn foreldrene hadde da barna var 10–17 år. Jobbet foreldrene? Hvor mye utdanning hadde de, og, ikke minst, mottok de sosialhjelp? Vi skiller mellom de som mottok sosialhjelp kun i 1994, og de som mottok sosialhjelp i alle årene 1992, 1993 og 1994. Når barna i 2004 er i alderen 20–27 år, og har blitt voksne, er det kjennetegn ved disse som er av interesse. Sentrale kjennetegn er arbeid, utdanning og mottak av sosialhjelp.

I analysene av om sosialhjelp overføres mellom generasjoner, vil vi sammenligne de som vokste opp i familier med sosialhjelp, med de som ikke gjorde det, for å undersøke om de som vokste opp i familier med sosialhjelp, har større sannsynlighet enn andre for selv å motta sosialhjelp. Legg merke til at vi kun har målt sosialhjelpsmottak i familiene i 1994 og i perioden 1992–1994. Det vil fremgå av tekst og tabeller hvilke perioder vi omtaler. Når vi i teksten beskriver effekten av å «vokse opp i familie med sosialhjelp», så mener vi ikke hele oppveksten, kun de over nevnte periodene.

Mottak av sosialhjelp i 2004 er den avhengige variabelen i analysene, med verdi 0 for de som ikke mottok sosialhjelp og verdien 1 for de som mottok sosialhjelp. Vi tar ikke hensyn til varigheten av sosialhjelpsmottaket, da dette kan være problematisk å måle for ett enkelt år, siden det vil variere når mottakere i januar 2004 første gang mottok sosialhjelp. Likeledes vet vi ikke når personer som mottok sosialhjelp i desember 2004, sluttet å motta sosialhjelp.⁴ Hovedformålet med våre analyser er således å undersøke om man mottok sosialhjelp i 2004, og om sannsynligheten for å motta sosialhjelp i 2004 er påvirket av om en vokste opp i en familie med sosialhjelpsmottak. Dersom vi hadde valgt å undersøke sosialhjelpsmottak i flere år enn bare 2004, ville nok det øke antallet unike sosialhjelpsmottakere betraktelig og kanskje også de relative forskjellene mellom de som vokste opp i familier med sosialhjelp, og øvrige. Resultatene av våre analyser, det vil si effektene, vil således påvirkes både av antall år vi observerer familiene på 1990-tallet, og av antall år vi observerer barnas sosialhjelpsmottak.

⁴ For en nærmere redegjørelse av hvordan en kan måle varighet på sosialhjelpsmottak, se for eksempel Lorentzen (2003).

Før vi går i gang med de multivariate analysene, presenteres noe deskriptiv statistikk om foreldrene i 1994 og om deres barn i 2004. I tillegg viser vi hvor stor andel av barn som var i alderen 10–17 år i 1994, som mottok sosialhjelp i 2004 etter om de vokste opp i en familie med sosialhjelp eller ikke.

Når vi skal analysere overføring av sosialhjelpsmottak mellom generasjoner, benytter vi logistisk regresjon. Logistisk regresjon er godt egnet når en har en kategorisk binær avhengig variabel. Koeffisientene i en logistisk regresjon må imidlertid transformeres før en kan si noe om den faktiske effekten i forhold til sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. I tråd med dette vil vi også presentere sannsynligheter for utvalgte grupper for å bedre få frem hva analysene faktisk betyr. Det kan imidlertid være greit å være oppmerksom på at positive koeffisienter betyr at sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker øker, mens negative koeffisienter betyr at sannsynligheten avtar.

Kapittel 3 Kjennetegn ved sosialhjelpen

Forekomsten av sosialhjelpsmottak i et samfunn kan ses på som en indikator på velferdsstatens virkemåte (Leisering og Leibfried 1999). Forbruket av sosialhjelp kan vurderes som en indikator på myndighetenes innsats for å skape en buffer mot arbeidsmarkedet og som en indikator på hvor godt resten av velferdssystemet fungerer. Man ser for eksempel at land som USA som har lite utbygde universelle velferdsordninger, har et høyt mottak av behovsprøvde ytelser som sosialhjelp, mens man i de skandinaviske landene ser det motsatte. Sosialhjelpens rolle i forhold til velferdssystemet kan derfor også si noe om gruppen av mennesker som mottar sosialhjelp. I Norge er det hovedsakelig personer uten opparbeidede rettigheter til ytelser fra folketrygden som mottar sosialhjelp som hovedinntektskilde. Det vil for eksempel være naturlig å anta at en del mottakere av behovsprøvde ytelser i Norge vil være forholdsvis fjernt fra arbeidsmarkedet nettopp på grunn av godt utbygde universelle velferdsytelser.

I internasjonale sammenligninger blir sosialhjelpen i Norge beskrevet som desentralisert og skjønnsbasert (Gough mfl. 1997). Dette betyr at lokale myndigheter har relativt stor innflytelse på tildelingen av sosialhjelp. Det er også interessant å merke seg at diskusjonen omkring sosialhjelpen i Norge, på tross av de omliggende universelle velferdsytelsene, deler en del trekk med den amerikanske debatten når det gjelder det sterke politiske fokuset på å bekjempe sosialhjelpsavhengighet (Lødemel og Trickey 2001).

Sosialhjelpen er det siste tilgjengelige økonomiske sikkerhetsnettet for personer med økonomiske problemer. Sosialhjelpen er et kommunalt ansvar, og ytelsene er behovsprøvde. Lokale saksbehandlere står forholdsvis fritt når de behandler individuelle saksforhold. Selv om ytelsen er ment å være midlertidig, finnes det ingen fastsatte grenser for hvor lenge man kan motta sosialhjelp. I den senere tid har gruppen av langtidsmottakere fått mye oppmerksomhet fra styresmaktene (St.meld. nr 9 2006–2007). Det er i denne gruppen man finner de største økonomiske problemene og følgelig også den største risikoen for overføring av økonomisk ulempe mellom generasjoner.

Selv om internasjonal forskning avdekker en betydelig intergenerasjonell overføring av økonomiske ulemper mellom generasjonene, så tegnes samtidig et bilde av sosialhjelpen som dynamisk og kortvarig (se Lorentzen 2006 og Lorentzen 2007). Norsk forskning har vist at sosialhjelpen i de fleste tilfeller er midlertidig (Dahl og Lorentzen 2003). Norge er ikke unikt i så henseende, også internasjonalt blir mottak av sosialhjelp og tilsvarende behovsprøvde ytelser beskrevet som kortvarig (se Saraceno

2002 for en europeisk sammenligning). Teoretisk blir kortvarig sosialhjelpsmottak ofte sett i lys av en samfunnsutvikling der risikoen for fattigdom blir karakterisert som «demokratisert» og «temporalisert» (Leisering og Leibfried 1999). Med dette menes det at risikoen for å bli fattig ikke lenger er fordelt langs tradisjonelle kjennetegn som klasse, kjønn og utdanning, men at fattigdommen tvert imot kan ramme de aller fleste (ibid.). Videre hevder tilhengere av denne forklaringsmodellen at fattigdommen er temporal, eller midlertidig. Det er uventede risikoer knyttet til livsløpsendringer som forårsaker den «nye» fattigdommen. Slike livsløpsendringer kan være overgangen fra skole til arbeidsliv, stifting av familie og eventuelt familieoppbrudd. Denne tankegangen står på mange måter i kontrast til hypotesen om at sosialhjelp går i arv mellom generasjoner. Sistnevnte fenomen kan etter vår mening vanskelig forstås i lys av en demokratisert fattigdomsrisiko, da ideen om at «alle» kan rammes av fattigdom, står i sterk kontrast til ideen om reproduksjon av sosial ulikhet langs permanente eller langvarige kjennetegn.

Kontrasten mellom på den ene siden ideen om reproduksjon av sosial ulikhet og på den andre siden forestillingen om at alle kan rammes, kan delvis være et resultat av ulike forskningsstradisjoner, men kan også skyldes andre typer data og metoder. De fleste sosialhjelpsstudier som fremstiller sosialhjelpen som midlertidig eller kortvarig, er basert på relativt sett korte tidsspenn og gjerne også en enkelt sosialhjelpsperiode per person. I kontrast til dette fokuserer studier av intergenerasjonell mobilitet mindre på det dynamiske og atskillig mer på stabilitet. Uheldigvis så har det ikke vært mulig å frembringe longitudinelle data som dekker mer enn én generasjon sosialhjelpsmottakere før nå. Som en konsekvens av dette vet vi i dag mye om sosialhjelpsvarighet og mottakernes karakteristika, men atskillig mindre om deres familiebakgrunn og sosialhjelpsmottak i familien.

Sosialhjelpsmottak i perioden 1994–2004

Hvis vi først konsentrerer oss om det norske sosialhjelpsmottaket, er det tydelig at antall personer som mottar sosialhjelp et gitt år, har variert en del (figur 1). Et historisk høyt antall sosialhjelpsmottakere mottok støtte i 1994, da over 156 000 personer mottok bidrag fra sosialkontoret. I årene etterpå sank antallet ned til et foreløpig minimum på drøye 120 000 sosialhjelpsmottakere i 1999. Deretter økte antallet noe frem til 2003 og 2004, hvor omtrent 130 000 personer mottok sosialhjelp.

Antallet unge mottakere, her definert som personer i alderen 18–20 år, følger omtrent samme mønster. Også blant disse var det flest mottakere i 1994, mens reduksjonen i antall mottakere fortsatte i noen flere år til et minimum i 2001, hvor under 11 000 personer i alderen 18–20 mottok sosialhjelp. Deretter økte antallet noe til litt over

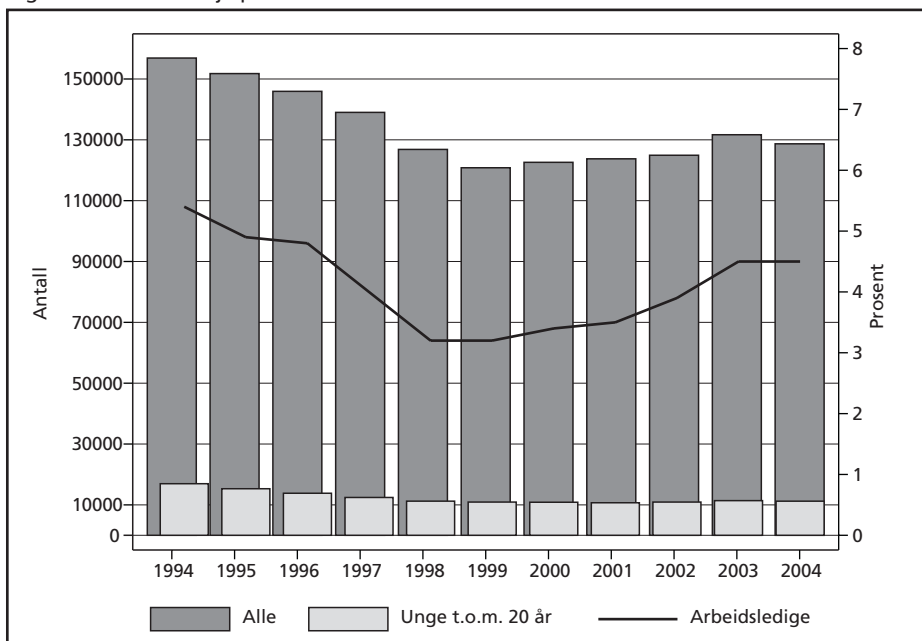
11 000 i 2003 og 2004. Dette innebærer en antydning til forbedring for den yngste gruppen gjennom perioden vi studerer. I 1994 utgjorde personer 18–20 år nesten 11 prosent av sosialhjelpsmottakerne, mens andelen har ligget under 9 prosent fra år 2000 og fremover.

Vi må imidlertid være oppmerksomme på at personer som var i alderen 18 til 20 år i 2004, tilhører de minste fødselskullene i Norge etter andre verdenskrig, mens de som var 18 til 20 år i 1994 er blant de største fødselskullene (jf. vedleggsfigur 1). Dermed kan den synkende andelen unge sosialhjelpsmottakere være en effekt av at andelen unge personer ble redusert i perioden vi ser på.

I figur 1 kan vi også se en linje som representerer arbeidsledighetsnivået i perioden. Ledigheten var på sitt høyeste i 1993 med 6 prosent og sank så frem til 1998 for deretter å øke jevnt frem til 2003. I grove trekk følger utviklingen i antall sosialhjelpsmottakere det samme mønsteret som ledighetsnivået. Når andelen arbeidsledige synker, reduseres antallet sosialhjelpsmottakere. Overgangen fra å være lønnsmottaker til å motta dagpenger ved arbeidsledighet vil for svært mange innebære en kraftig reduksjon i inntekten, noe som i alle fall på kort sikt kan medføre økonomiske problemer som medfører behov for sosialhjelp. I perioder med høy arbeidsledighet øker også risikoen for at rettighetene til dagpenger løper ut før man har kommet tilbake i jobb. Sosialhjelp vil da fremstå som det eneste reelle alternativet i tillegg til økonomisk støtte fra familien.

Når vi senere i rapporten skal undersøke barn som vokste opp i familier med sosialhjelp, vil vi ta utgangspunkt i situasjonen i 1994, nærmere bestemt barn i alderen

Figur 1 Antall sosialhjelpsmottakere 1994–2004

10–17 år som har (minst) én sosialhjelpsmottaker i familien. Dette innebærer at vi tar utgangspunkt i et år med svært høyt sosialhjelpsmottak, noe som har betydning for sammensetningen av sosialhjelpspopulasjonen. I perioder der svært mange mister jobben, er det naturlig å forvente at de som havner på sosialhjelp, står nærmere arbeidsmarkedet enn i gode tider. I oppgangskonjunkturer vil man i stor grad benytte seg av de reserver som finnes i arbeidsstyrken. Resultatet av dette er at de som havner utenfor arbeidsstyrken, har større sosiale problemer og barrierer mot arbeidslivet enn man finner i nedgangskonjunkturer (Lorentzen 2006). Siden vi her tar utgangspunkt i en nedgangskonjunktur, er det derfor naturlig å forvente at «våre» sosialhjelpsmottakere har mindre problemer enn senere kohorter. Som et resultat av dette forventer vi at den intergenerasjonelle overføringen mellom generasjoner muligens er svakere for 1994-kohorten enn senere kohorter. Vi får bekreftet at sosialhjelpspopulasjonens sammensetning har endret seg i tråd med våre forventninger i tabell 3 og 4.

Varighet, kjønns sammensetning og utdanning

Når vi senere skal undersøke om sosialhjelp overføres mellom generasjoner, skal vi også undersøke om varigheten av sosialhjelpsmottaket har betydning. Vår antagelse er at sannsynligheten for at barn av sosialhjelpsmottakere selv blir mottakere som voksne, er størst hvis foreldrene er langtidsmottakere. Hvordan en skal måle hvor lenge en person mottar sosialhjelp, har vært grundig diskutert i andre sammenhenger (se for eksempel Lorentzen 2007). Siden en person kan motta sosialhjelp i flere år, vil ulike tilnærminger kunne gi ulike bilder av omfanget av sosialhjelpsmottak.

Tabell 1 Antall måneder mottatt sosialhjelpsbidrag

År	Gjennomsnitt	Median
1994	5,21	4
1995	5,37	4
1996	5,40	4
1997	5,27	4
1998	5,10	4
1999	5,05	4
2000	5,07	4
2001	5,14	4
2002	5,21	4
2003	5,26	4
2004	5,35	4

I tabell 1 har vi ikke tatt hensyn til at personer kan gjenfinnes på sosialhjelp i ulike år, men har sett på gjennomsnittlig mottaksperiode for alle mottakere hvert år. Som vi ser, har gjennomsnittlig antall måneder mottatt sosialhjelp ligget stabilt på over fem måneder gjennom hele perioden. Samtidig ser vi at halvparten av mottakerne har mottatt sosialhjelp i fire måneder eller mindre gjennom hele perioden (jf. median), altså er det noen få langtidsmottakere som trekker opp gjennomsnittstiden per år. Målt på denne måten ser omfanget av sosialhjelpsmottak ut til å være relativt stabilt.

Andelen kvinner blant sosialhjelpsmottakerne har vært forholdsvis stabil gjennom hele perioden (tabell 2). Det er en svak tendens til at andelen kvinner synker. At menn er overrepresenterte, kan skyldes at det fortsatt er «mannen i familien» som står for inntekten, og som går på sosialkontoret når familien har økonomiske problemer. Samtidig vet vi fra andre undersøkelser at enslige menn er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne.

Utdanningsnivået i befolkningen har økt betraktelig de siste tiårene. Fra 1992 til 2004 sank andelen som hadde avsluttet utdanningen etter grunnskole, fra 40 til 32 prosent. I samme periode økte andelen med utdanning fra universitet og høyskole fra 17 til 24 prosent (Hollås 2007). Blant sosialhjelpsmottakere har utviklingen gått motsatt vei.

Ikke uventet er det gjennomsnittlige utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakere forholdsvis lavt og ligger ett til ett og et halvt år over niårig grunnskole (tabell 3, neste side). Vi ser også at utdanningsnivået har gått noe ned i perioden 1992 til 2004. Nedgangen mellom 1994 og 2004 er mest markert. Årsaken til dette er sannsynligvis at gruppens

Tabell 2 Andel kvinner blant sosialhjelpsmottakere. Prosent

År	Andel
1992	45,54
1993	45,19
1994	44,82
1995	45,04
1996	44,99
1997	45,79
1998	45,26
1999	44,64
2000	44,43
2001	45,20
2002	45,00
2003	44,85
2004	43,93

Tabell 3 Gjennomsnittlig antall år utdanning blant sosialhjelpsmottakere

År	Gjennomsnitt
1992	10,67
1993	10,73
1994	10,75
1995	10,72
1996	10,67
1997	10,59
1998	10,52
1999	10,48
2000	10,42
2001	10,35
2002	10,34
2003	10,30
2004	10,25

sammensetning har endret seg i takt med økonomiske konjunkturer. Ledighetsnivået var høyt i 1992 og steg videre frem til og med 1994. Deretter sank ledighetsnivået utover på 90-tallet. Det er derfor naturlig å anta at de som blir arbeidsledige i en lavkonjunktur, er bedre stilt i arbeidslivet enn personer som blir arbeidsledige i en høykonjunktur.

Vi ser konjunktureffekten enda tydeligere i tabell 4. Her presenteres andelen sosialhjelpsmottakere med universitets- eller høyskoleutdanning. Andelen synker dramatisk

Tabell 4 Andel med universitets- eller høyskoleutdanning blant sosialhjelpsmottakere. Prosent

År	Andel
1992	10,97
1993	11,41
1994	11,57
1995	11,25
1996	10,70
1997	9,93
1998	9,21
1999	8,78
2000	8,08
2001	7,28
2002	7,02
2003	6,53
2004	5,94

fra 1994 i takt med den bedrede konjunktursituasjonen på 90-tallet, men stiger ikke i takt med den økende ledighetsraten etter 2001. Det er naturlig å forvente at gruppen vi studerer, de som vokste opp med sosialhjelp rundt midten av 90-tallet, er en gruppe med mindre sosiale problemer og en sterkere binding til arbeidslivet enn senere kohorter. Det er derfor ikke umulig at den intergenerasjonelle overføringen av sosialhjelpsmottak er sterkere for dem som mottok sosialhjelp i økonomiske høykonjunkturer.

Sosialhjelpsmottakere i 2004

Over har vi sett hvordan sosialhjelpspopulasjonen har endret seg gjennom perioden vi studerer. Vi skal etter hvert rette vår oppmerksomhet mot sosialhjelpsmottakere i alderen 20 til 27 år i 2004 og deres foreldre i 1994. Vi skal først gi en kort beskrivelse av alle sosialhjelpsmottakere i 2004. Dette gir oss et overblikk som kan være nyttig å ha med når vi undersøker sosialhjelpsmottakere i alderen 20 til 27 år, blant annet gjennom at vi vil se på hvilke måter unge sosialhjelpsmottakere skiller seg fra hele populasjonen av sosialhjelpsmottakere.

I 2004 mottok litt under 4 prosent av befolkningen sosialhjelp (se vedleggstabell 1). I tabell 5, neste side, ser vi at unge personer var overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne i 2004. For eksempel utgjorde personer i alderen 21–25 år 8,29 prosent av befolkningen, mens de utgjorde en dobbel så stor andel av sosialhjelpsmottakerne med 16,67 prosent. Overrepresentasjonen er størst i de to yngste gruppene og avtar frem til gruppen 41–45 år. Personer over 45 år utgjorde en mindre del av sosialhjelpsmottakerne enn deres andel i befolkningen. En viktig årsak til at unge er overrepresenterte, er at de oftere har svakere og kortere tilknytning til arbeidsmarkedet og dermed ikke har opparbeidet seg rett til andre ytelser, som for eksempel dagpenger ved arbeidsledighet. En overordnet forklaring på de unges høye forbruk av sosialhjelp kan man finne i livsfaseperspektivet, hvor man tenker seg at unge mennesker står overfor flere viktige livsfaseoverganger som medfører fattigdomsrisiko (Dewilde 2003). Risikoen for økonomiske problemer øker for eksempel i overgangen mellom utdanning og arbeidsliv, i det man stifter egen familie, og når man etablerer seg på boligmarkedet.

Tilsvarende ser vi at mens kvinner og menn er forholdsvis likt fordelt i befolkningen, er menn noe overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne.

Personer under utdanning er underrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne, det samme gjelder for personer som har universitets- eller høyskoleutdanning. Derimot har over 90 prosent av sosialhjelpsmottakerne lav utdanning mot drøyt 70 prosent i befolkningen. Lav utdanning kan medføre en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet.

At personer med svak tilknytning til arbeidsmarkedet er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne, får vi en sterk indikasjon på gjennom andelen som ikke mot-

tok lønn i 2004. Over halvparten av sosialhjelpsmottakerne hadde ingen registrert lønnsinntekt i 2004, mer enn dobbelt så stor andel som i befolkningen.

Til sist ser vi at innvandrere fra Asia, Afrika og Sør-Amerika er kraftig overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne. Denne gruppen utgjorde nesten 18 prosent av sosialhjelpsmottakerne, men under 4 prosent av befolkningen. Igjen er årsaken svak arbeidsmarkedstilknytning. Andre studier har vist at mange ikke-vestlige innvandrere

Tabell 5 Fordelingen av sosialhjelpsmottakere og av hele befolkningen 18–80 år i 2004 (prosent)

	Sosialhjelpsmottakere	Hele befolkningen
Alder		
18-20	8,78	4,93
21-25	16,67	8,29
26-30	13,64	8,98
31-35	13,84	10,46
36-40	13,08	10,56
41-45	10,98	9,73
46-50	8,34	9,45
51-55	5,82	8,91
56-60	3,90	8,88
61-80	4,94	19,82
	100,00	100,00
Kjønn		
Menn	55,88	49,96
Kvinner	44,12	50,04
	100,00	100,00
Utdanning		
Under utdanning	4,85	5,20
Lav utdanning	93,21	71,98
Universitet/høyskole	6,79	28,02
Arbeidsaktivitet		
Ikke lønsmottaker	51,39	24,64
Lønsmottaker	48,61	75,36
	100,00	100,00
Landbakgrunn		
Norge	75,19	92,13
Europa, Nord-Amerika, Oseania	7,05	4,21
Afrika, Asia, Sør-Amerika	17,75	3,66
	100,00	100,00

Tabell 6 Fordelingen av sosialhjelpsmottakere og hele befolkningen 20–27 år i 2004 (prosent)

	Sosialhjelpsmottakere	Hele befolkningen
Kjønn		
Menn	54,47	51,31
Kvinner	45,53	48,69
	100,00	100,00
Utdanning		
Under utdanning	6,15	21,59
Lav utdanning	96,64	69,58
Universitet/høyskole	3,36	30,42
	100,00	100,00
Arbeidsaktivitet		
Ikke lønnsmottaker	36,28	8,66
Lønnsmottaker	63,72	91,34
	100,00	100,00
Landbakgrunn		
Norge	95,29	97,59
Europa, Nord-Amerika, Oseania	1,47	0,87
Afrika, Asia, Sør-Amerika	3,24	1,54
	100,00	100,00

og flyktninger går i mange år uten å komme seg inn på arbeidsmarkedet (se for eksempel Dølvik mfl. 2008).

Personer i alderen 20 til 27 år i 2004 i tabell 6 skiller seg på flere måter fra hele populasjonen (tabell 5), og det samme gjelder for sosialhjelpsmottakerne i de to gruppene. Bortsett fra kjønnsfordelingen, som er ganske lik i de to tabellene, ser vi at det er en forholdsvis lav andel under utdanning som mottar sosialhjelp når en samtidig ser at over en femtedel av personer i alderen 20 til 27 er under utdanning. Det er en litt større andel av unge som har utdanning på universitets- og høyskolenivå enn den tilsvarende andelen i hele befolkningen, samtidig som det er en lavere andel med slik utdanning som mottar sosialhjelp blant de unge.

Under 9 prosent av personer i alderen 20 til 27 er ikke registrert med noe lønnsforhold i 2004. Dette er langt lavere enn andelen i hele befolkningen, men dette er ingen overraskende forskjell, da det er godt kjent at unge i liten grad mottar permanente ytelser som trygd og pensjon. Like fullt er personer som ikke er registrert i noe lønnsforhold, kraftig overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne, selv om andelen blant de unge er noe lavere enn når vi ser alle aldersgrupper under ett.

Til sist ser vi at unge innvandrere, og spesielt unge ikke-vestlige innvandrere, er mye mindre overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere enn alle ikke-vestlige innvandrere sett under ett. Unge innvandrere utgjør en mindre andel av befolkningen i alderen 20 til 27 år enn i hele befolkningen og en langt lavere andel av sosialhjelpsmottakerne i alderen 20 til 27 enn i totalbefolkningen. I totalbefolkningen utgjør ikke-vestlige innvandrere nesten en femtedel av sosialhjelpsmottakerne, mens de blant de unge kun utgjør litt over 3 prosent.

Personer i alderen 20 til 27 år har ikke overraskende litt andre kjennetegn enn hele befolkningen. Dette gjelder særlig tilknytning til arbeidsmarkedet og andelen som studerer. Men forskjellene til tross er det også blant de unge særlig utdanningsnivå og arbeidsmarkedstilknytning som er blant de viktigste faktorene for om en mottar sosialhjelp eller ikke.

Vi har nå fått et lite innblikk i noen sentrale kjennetegn ved sosialhjelpsmottakere i alderen 20 til 27 år i 2004. Vi skal i denne rapporten også undersøke om egenskaper ved foreldrene deres henger sammen med sosialhjelpsmottaket. I neste avsnitt ser vi litt nærmere på kjennetegn ved foreldrene deres ti år tidligere, i 1994.

Hvor mange vokste opp i familier med sosialhjelp?

I tabell 7 presenteres bakgrunnskjennetegn for familier i 1994. Her kontrolleres det for om familien mottok sosialhjelp i alle årene mellom 1992 og 1994, bare i 1994, eller ikke mottok sosialhjelp i 1994.

Ikke uventet har fedre i familier som mottok sosialhjelp i alle årene 1992, 1993 og 1994, lavest utdanning av samtlige. Rundt 90 prosent av fedrene i denne gruppen har utdanning under høyskole- og universitetsnivå. Andelen er litt lavere i familier som bare mottok sosialhjelp i 1994, mens andelen er 70 prosent i familier som ikke mottok sosialhjelp.

Vi ser den samme fordelingen for mødrene til barn mellom 10 og 17 år i 1994. Nesten 93 prosent av mødrene i familier som mottok sosialhjelp i årene mellom 1992 og 1994, hadde kun lavere utdanning. Tre prosent færre av mødrene i gruppen som bare mottok sosialhjelp i 1994, hadde kun lavere utdanning. Litt i overkant av 71 prosent av mødrene i familier som ikke mottok sosialhjelp i 1994, hadde kun lavere utdanning.

Forskjellen mellom familiene er enda klarere når vi ser på familier der begge foreldrene har høyere utdanning. I så lite som 1,2 prosent av familiene som mottok sosialhjelp i perioden 1992–1994, har begge foreldrene høyere utdanning fra universitet eller høyskole. Andelen er 2,3 prosent i familier som mottok sosialhjelp i 1994, mens den er hele 15 prosent i familier som ikke mottok sosialhjelp.

Tabell 7 Fordeling av egenskaper i familier i 1994 etter om de mottok sosialhjelp eller ikke

	Mottok ikke sosialhjelp i 1994	Mottok sosialhjelp i 1994	Mottok sosialhjelp i 1992-94
Fars utdanning			
Lav	70,05	87,38	89,71
Universitet/høyskole	29,95	12,62	10,29
	100,00	100,00	100,00
Mors utdanning			
Lav	71,20	89,85	92,85
Universitet/høyskole	28,80	10,15	7,15
	100,00	100,00	100,00
Begge foreldres utdanning			
Både mor og far har universitet/høyskole	14,84	2,28	1,20
Øvrige	85,16	97,72	98,80
	100,00	100,00	100,00
Foreldres sivilstatus			
Gift	81,65	48,78	42,35
Øvrige	18,35	51,22	57,65
	100,00	100,00	100,00
Antall søsken			
0	19,90	19,83	23,10
1	52,51	40,53	37,81
2	22,11	25,29	22,90
3	4,29	9,16	9,85
4 eller flere	1,19	5,18	6,34
	100,00	100,00	100,00
Fars lønnsarbeid			
Far mottok lønn i 1994	88,98	69,62	61,62
Far mottok ikke lønn i 1994	11,02	30,38	38,38
	100,00	100,00	100,00
Mors lønnsarbeid			
Mor mottok lønn i 1994	84,99	58,39	48,99
Mor mottok ikke lønn i 1994	15,01	41,61	51,01
	100,00	100,00	100,00
Landbakgrunn			
Norge	98,73	83,86	79,89
Innvandrere fra Europa, Nord-Amerika og Oseania	0,50	5,27	3,96
Innvandrere fra Afrika, Asia, Sør-Amerika	0,76	10,87	16,16
	100,00	100,00	100,00

Foreldrenes sivilstatus skiller også sosialhjelpsfamilier fra andre familier. I hele 58 prosent av familiene som mottok sosialhjelp i alle årene fra 1992 til og med 1994, er barnas foreldre verken gift eller registrert samboende. Andelen er noe lavere for familiene som mottok sosialhjelp bare i 1994, mens 81 prosent av familiene som ikke mottok sosialhjelp i 1994, er gift eller registrert samboende.

Det kan se ut som om barn som vokser opp med sosialhjelpsmottak, i større grad enn andre har mange søsken. Familier med til sammen to barn er underrepresentert blant familier som mottar sosialhjelp. Det er naturlig å anta at behovet for økonomisk støtte øker med antallet barn å fordele ressursene på. Videre har vi allerede vist at ikke-vestlige innvandrere med flere barn er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne.

Ikke overraskende er det lavere arbeidsaktivitet blant foreldre som mottok sosialhjelp, enn i familier som ikke har mottatt sosialhjelp. Her har vi brukt et forholdsvis lite restriktivt kriterium for arbeidsaktivitet, da vi har gruppert foreldre etter hvorvidt de mottok lønn eller ikke i 2004. Personer som ikke mottok lønn i 1994, har således vært utenfor arbeidsmarkedet i hele 1994. I overkant av 38 prosent av fedrene i familier som mottok sosialhjelp i hele perioden 1992–1994, mottok ikke lønn i det hele tatt i 1994. Tilsvarende tall for de som kun mottok sosialhjelp i 1994, er rundt 30 prosent. Blant familiene uten sosialhjelp i 1994 er det 11 prosent av fedrene som ikke mottok lønn i 1994.

Forskjellene er enda mer dramatiske for mødre. Her finner vi at over halvparten av mødrene som mottok sosialhjelp alle årene fra 1992 til 1994, ikke mottok lønn i 1994 og således ikke var tilknyttet arbeidslivet i det hele tatt det året. Tilsvarende tall for mødre som mottok sosialhjelp bare i 1994, er i overkant av 41 prosent, mens 15 prosent av mødrene uten sosialhjelp var utenfor arbeidslivet i 1994.

Ikke-vestlige innvandrere er kraftig overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne. Så mye som 16 prosent av familiene som mottok sosialhjelp i 1992–1994, var ikke-vestlige innvandrere, mens 0,8 prosent av familiene som ikke mottok sosialhjelp i 1994, var ikke-vestlige innvandrere.

Tabell 8 Andel i hvert årskull 10–17 år i 1994 i familier med sosialhjelp i 1994 og i 1992–94 (prosent)

Fødselsår	Andel 1994 (prosent)	Andel 1992-94 (prosent)
1977	7,79	2,91
1978	8,13	2,93
1979	7,48	2,91
1980	7,61	3,08
1981	7,83	3,26
1982	7,53	3,24
1983	8,72	3,20
1984	8,19	2,86

Enkelte vil kanskje forvente at de yngste barna skulle være mer utsatt for å vokse opp i familier med sosialhjelp enn de eldre barna, da de yngste barna sannsynligvis har de yngste foreldrene, og som vi har sett er unge overrepresentert blant sosialhjelpsmotakerne og er i mindre grad etablert på arbeidsmarkedet. Som vi ser i tabell 8, er det imidlertid svært liten variasjon mellom de ulike årskullene i andel som vokste opp i familier med sosialhjelp. For de som vokste opp i en familie som mottok sosialhjelp i 1994, er andelen omtrent 8 prosent for alle årskullene, mens andelen ligger rundt 3 prosent for barna som vokste opp i familier som mottok sosialhjelp i de tre årene fra 1992 til og med 1994.

Kapittel 4 Går sosialhjelp i arv?

Innledningsvis så vi at det finnes en del studier både fra Norge og andre land som viser at overføringer av økonomisk ulempe mellom generasjoner er vanligere enn mange kanskje tror, men at omfanget av det som kan kalles en sosial reproduksjon av ulikhet, varierer. Vi skal i dette kapitlet undersøke om mottak av sosialhjelp overføres mellom generasjoner og eventuelt i hvilket omfang dette skjer, samt at vi skal forsøke å identifisere noen mekanismer som kan bidra til å forklare en slik overføring.

Andelen barn som selv mottar sosialhjelp, varierer kraftig med barnas alder (tabell 9). Opp til 26 prosent av barna som vokste opp med sosialhjelp, mottar selv sosialhjelp som unge voksne. Risikoen for å motta sosialhjelp synes å være høyest i 20-årsalderen (24,98 % av 1982-kohorten i 2002, 25,66 % av 1983-kohorten i 2003 og 25,88 % av 1984-kohorten i 2004). 26 prosent er dramatiske tall all den tid vi her ikke snakker om kumulativ risiko for å motta sosialhjelp dersom ens familie mottok sosialhjelp i 1994. Andelen er også høy sammenlignet med 20-åringer som vokste opp i familier uten sosialhjelpsmottak, hvor omtrent 5,5 prosent mottok sosialhjelp hvert år. Tabellen viser kun årlig risiko for sosialhjelpsmottak gitt at man bodde i en familie med sosialhjelpsmottak i 1994. Hadde vi sett på kumulert sosialhjelpsrisiko over flere år, eller enda bedre: over hele livsløpet, ville andelen høyst sannsynlig steget kraftig.

Tabell 9 Andel i hvert årskull mellom 10 og 17 år som vokste opp i familie som mottok sosialhjelp i 1994, og som selv mottok sosialhjelp i årene 2002–04

Årskull	2002	2003	2004
1977	16,28	15,80	15,75
1978	19,11	18,45	17,22
1979	21,00	19,85	18,84
1980	21,53	20,38	18,70
1981	23,04	22,69	21,15
1982	24,98	25,56	22,95
1983	23,26	25,66	24,45
1984	12,24	24,18	25,88

Tabell 10 Andel som mottok sosialhjelp i 2002–2004 etter situasjonen i oppvekstfamilie i 1994 da barna var i alderen 10–17 år

Mottok sosialhjelp	Fam. uten sosialhjelp	Fam. med sosialhjelp
2002 (18-25 år)	5,08	20,16
2003 (19-26 år)	5,69	21,56
2004 (20-27 år)	5,46	20,62

I tabell 10 sammenligner vi barn som har vokst opp i familier som mottok sosialhjelp i 1994, med barn som ikke vokste opp i sosialhjelpsfamilier i 1994. Vi ser på tre ulike år, 2002, 2003 og 2004, da var barna blitt henholdsvis 18–25, 19–26 og 20–27 år gamle. Andelen barn som vokste opp med sosialhjelp, som selv mottar sosialhjelp, ligger mellom 20 og 21 prosent, noe som er lavere enn de høyeste andelenene i tabell 9. Årsaken til dette er at sosialhjelpsriskoen er høyest når barna er 20, og synker deretter. Likevel er den samlede risikoen for sosialhjelpsmottak et av årene mellom 2002 og 2004 *fire ganger høyere for barn av sosialhjelpsmottakere enn for barn som ikke har foreldre som har mottatt sosialhjelp*. Vi har dermed en første indikasjon på at sosialhjelpsmottak går i arv, men som vi skal komme tilbake til, er det viktig å forsøke å klargjøre hvor stor betydning sosialhjelpsmottaket i seg selv har for denne intergenerasjonelle overføringen.

I tabell 11 har vi sett på kjennetegn ved alle som mottok sosialhjelp i 2004 i aldersgruppen 20–27 år. Vi skiller mellom de som vokste opp med sosialhjelp i årene 1992 til og med 1994, de som kun mottok sosialhjelp i 1994, og de som ikke mottok sosialhjelp i 1994.

Rundt 5 prosent av alle menn som ikke har vært eksponert for sosialhjelp i 1994, mottok selv sosialhjelp i 2004. I gruppen som opplevde at én eller begge foreldrene mottok sosialhjelp i 1994, var andelen fire ganger så høy, og blant de som mottok

Tabell 11 Andel personer i alderen 20–27 år med ulike kjennetegn som mottok sosialhjelp i 2004, etter familiestatus i 1994 (prosent)

	Ikke sosialhjelp 94	Sosialhjelp 94	Sosialhjelp 92-94
Menn	5,14	21,25	26,22
Kvinner	4,57	18,52	22,59
Under utdanning	1,43	7,86	9,97
Lav utdanning	6,84	22,14	26,36
Universitet/høyskole	0,59	2,78	3,11
Lønsmottaker	3,45	14,24	17,60
Ikke lønsmottaker	21,28	46,38	50,66
Alle 20-27 år	4,86	19,94	24,48

sosialhjelp i alle årene fra 1992 til 1994, finner vi fem ganger så mange mottakere av sosialhjelp som i gruppen som ikke var eksponert for sosialhjelpsmottak i 1994.

Vi ser den samme tendensen for kvinner, men her er prosentandelene som mottar sosialhjelp, lavere i alle tre grupper.

Når vi ser på de som ikke bodde i familier med sosialhjelpsmottak i 1994, er det kun 1,4 prosent som er under utdanning og samtidig mottar sosialhjelp. Andelen er fem til syv ganger høyere for dem som har vokst opp i familier med sosialhjelp. Det betyr at vi i gruppen som er på vei mot en høyere utdanning, finner en overrepresentasjon av sosialhjelpsmottak blant dem som har opplevd sosialhjelpsmottak i minst ett år under oppveksten. Formelt sett har alle samme rett til studiefinansiering i Norge. Overforbruket av sosialhjelp blant ungdom fra sosialhjelpsfamilier kan være en indikasjon på at den offentlige studiefinansieringen ikke er tilstrekkelig, og at barn av sosialhjelpsmottakere derfor må søke til alternativ finansiering. En alternativ forklaring kan gjenfinnes i rolleteoriene vi presenterte tidligere. Her ble det blant annet hevdet at foreldres sosialhjelpsmottak kan fjerne stigma knyttet til sosialhjelpen, og på den måten fremstille sosialhjelpen som en legitim inntektskilde. En tredje forklaring var at barn av sosialhjelpsmottakere vil ha detaljert kjennskap til hvordan sosialhjelpssystemet virker, og på den måten oppleve lavere transaksjonskostnader ved eget sosialhjelpsmottak (Page 2004).

Ikke uventet er det en relativt høy andel av dem med lav utdanning som mottar sosialhjelp (tabell 11). Likevel ser vi også her svært store forskjeller mellom de unge voksne avhengig av deres erfaringer med sosialhjelpsmottak i familiene. Unge voksne med lav utdanning og som opplevde sosialhjelpsmottak i familien i 1994, har mer enn tre ganger så høy risiko for å motta sosialhjelp som andre grunnskoleutdannede. Risikoen er nesten fire ganger høyere for grunnskoleutdannede med sosialhjelpsbakgrunn over minst tre år.

Det er tydelig at høy utdanning fungerer som en forsikring mot økonomiske problemer og sosialhjelp. Dette gjelder både for dem som har vokst opp med sosialhjelp, og dem som ikke har sosialhjelpsbakgrunn. Likevel er det tydelig at sosialhjelpsbakgrunn er utslagsgivende også for dem med høyere utdanning fra universitet og høyskole. Selv om utgangspunktet er atskillig lavere enn for dem med lav utdanning, er det mer enn fem ganger så høy risiko for en høyt utdannet med tung sosialhjelpsbakgrunn for å motta sosialhjelp enn det er for en uten sosialhjelpsbakgrunn.

Litt over 3 prosent av lønsmottakerne uten sosialhjelpsbakgrunn mottar selv sosialhjelp i 2004. Tilsvarende tall for de som vokste opp med sosialhjelp i 1994 og i 1992–1994, er henholdsvis 14 og 18 prosent. Arbeid og lønnsinntekt er således alene ikke nok til å demme opp for risikoen til selv å måtte søke sosialhjelp. Den sammenpressede lønnsstrukturen i Norge har ført til at det i liten grad finnes arbeidende fattige slik man finner det i USA. Høyt sosialhjelpsmottak kan her derfor først og fremst forklares med at gruppen som har mottatt sosialhjelp i barndommen, har en

mer marginal posisjon i arbeidslivet enn andre. Man kan for eksempel tenke seg at de i større grad enn andre vandrer mellom ulike jobber.

Videre ser vi at blant de som ikke mottok lønn i 2004, var det 21 prosent av de som ikke hadde sosialhjelpsbakgrunn som mottok sosialhjelp, sammenlignet med mellom 46 og 51 prosent for de to gruppene med sosialhjelpsbakgrunn. Vi ser her at selv for dem utenfor arbeidslivet er sosialhjelpsbakgrunn avgjørende for om en selv mottar sosialhjelp.

Hvordan forklare at sosialhjelp går i arv?

Funnene i tabellene over gir klare indikasjoner på at barn av sosialhjelpsmottakere selv er sterkt overrepresentert i sosialhjelpsstatistikken. Som vi har vært inne på tidligere, er det sannsynlig at noe av denne effekten skyldes faktorer som opptrer sammen med sosialhjelp. Aller viktigst er økonomiske og materielle vilkår, human kapital, holdninger og verdier, kulturelle faktorer og tradisjoner (Harper mfl. 2003). Mange av disse faktorene lar seg vanskelig måle når man gjør statistiske analyser. Slike ikke-målbare faktorer som opptrer sammen med sosialhjelpsmottak, kan derfor bli oppfattet som en direkte effekt av sosialhjelpen, mens en i realiteten kan tenke seg at slike faktorer var medvirkende til at man mottok sosialhjelp i første omgang.

I den videre diskusjonen ønsker vi å inkludere så mange relevante kjennetegn som mulig, for på den måten å kontrollere for egenskaper som kan tenkes å påvirke at økonomisk ulempe går i arv. Vi gjør likevel oppmerksom på at det som måtte fremstå som direkte effekter av sosialhjelpsmottak, kan være forårsaket av underliggende faktorer og egenskaper som vi ikke har fanget opp i våre registerdatabaserte analyser. Grunnen til at vi bruker så mye plass på å forklare nettopp dette, er at måten man oppfatter eller tolker en slik effekt på, i aller høyeste grad er relevant for måten en definerer problemer på, og dermed også for hvordan man til slutt utformer sosialpolitiske virkemidler.

I analysene som følger under, har vi fulgt samme inndeling som vi har sett i mange av tabellene over. Vi undersøker hva som påvirker om personer som var 20–27 år i 2004, mottok sosialhjelp. Som over skiller vi for det første mellom familier med og uten sosialhjelp i 1994. Vi tar dermed ikke hensyn til om mottaket var i én eller flere måneder i 1994. Deretter skiller vi mellom de som vokste opp i familier med sosialhjelp i tre år (1992–94), og alle andre. Det siste målet innebærer en økonomisk marginalisering over lengre tid og er dermed en indikator på at omfanget av de økonomiske problemene er større enn om en kun mottok sosialhjelp i 1994. Basert på en antagelse om at effekten av de ulike bakgrunnskjennetegnene varierer etter hvor marginalisert oppveksten var, altså om familien mottok sosialhjelp i ett eller tre år, har vi gjennomført

to sett av analyser, et sett med kontroll for sosialhjelpsmottak i 1994 og et sett med kontroll for mottak av sosialhjelp i tre år.

Den avhengige variabelen i de påfølgende analysene er mottak av sosialhjelp i 2004. I analysene kan en person havne i én av to kategorier, enten er man sosialhjelpsmottaker, eller så er man det ikke. Siden den avhengige variabelen bare har to verdier, har vi valgt å benytte logistisk regresjon i analysene. Vi gjør analysene i fire trinn eller i fire modeller. I modell 1 undersøker vi kun effekten av å vokse opp i en familie med sosialhjelp. I modell 2 kontrollerer vi for en rekke egenskaper ved familiene i 1994: om foreldrene var gifte, hvor mange søsken det var i familien, og mors og fars utdanning og inntekt. I modell 3 kontrollerer vi for egenskaper ved barna, altså de som var 10–17 år i 1994, og som var 20–27 år i 2004. Egenskaper ved barna som inngår i analysene, er kjønn, om de var i utdanning, om de hadde universitetsutdanning, og om de var lønnsmottakere, og eventuelt lønnsnivå blant de som mottok lønn. I modell 4 samler vi alle egenskapene i en samlet modell. I alle modellene kontrollerer vi i tillegg for barnas fødselsår.

Hensikten med å gjøre analysene i flere trinn er å kunne si noe om hvilke egenskaper som i størst grad bidrar til å redusere sammenhengen mellom oppvekst i familie med sosialhjelp og eget mottak av sosialhjelp ti år senere. Dermed kan vi betrakte effekten av å vokse opp i en familie med sosialhjelpsmottak i modell 1 som en «bruttoeffekt», mens den tilsvarende effekten i modell 4 blir en «nettoeffekt». Som nevnt over kan det være lett å tolke denne nettoeffekten som en direkte effekt av å vokse opp i en familie med sosialhjelp, men den vil sannsynligvis også være en effekt av blant annet helseproblemer, holdninger og verdier, kulturelle faktorer og tradisjoner som vi ikke har mulighet til å ta hensyn til i analysene.

Resultatene fra analysene presenteres i tabellene 12 og 13. I tabell 12 undersøker vi effekten av å vokse opp i en familie som mottok sosialhjelp i ett år (1994), og i tabell 13 den tilsvarende effekten for familier som mottok sosialhjelp i tre år (1992, 1993 og 1994).

Koeffisientene i en logistisk regresjon kan være vanskelige å tolke, men man kan se om effekten av en variabel øker eller senker sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i 2004 ved å se på fortegnet. Positive koeffisienter betyr at sannsynligheten for at en mottar sosialhjelp, øker, mens negative koeffisienter reduserer sannsynligheten. Vi skal kort kommentere analysene før vi går videre og ser nærmere på hva resultatene betyr i faktiske sannsynligheter.

Tabell 12 Analyse av mottak av sosialhjelp i 2004. Fokus på sosialhjelp i familien i 1994. Logistisk regresjon.

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
Egenskaper ved familien i 1994	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.
Sosialhjelpsmottak i familien i 1994	1.59	0.017	1.188	0.028	1.23	0.019	0.914	0.030
Foreldrene gift i 1994			-0.679	0.028			-0.600	0.030
1 søsken			-0.237	0.024			-0.128	0.025
2 søsken			-0.253	0.028			-0.140	0.029
3 søsken			-0.253	0.044			-0.184	0.046
4 eller flere søsken			-0.449	0.069			-0.393	0.073
Innvandret fra Europa, N.-Am., Oseania			-0.029	0.082	-0.22	0.066	0.061	0.089
Innvandret fra Asia, Afrika, S.-Amerika			-0.074	0.061	-0.27	0.047	-0.202	0.066
Far univ./høyskole			-0.414	0.027			-0.455	0.028
Mor univ./høyskole			-0.355	0.027			-0.392	0.028
Far ingen lønn (dummy)			-0.377	0.037			-0.427	0.039
Fars lønn 94 (kontinuerlig)			-0.002	0.000			-0.002	0.000
Far lav lønn (dummy)			-0.513	0.042			-0.502	0.044
Far høy lønn (dummy)			0.127	0.165			-0.123	0.171
Mor ingen lønn (dummy)			0.211	0.037			0.043	0.038
Mors lønn 94 (kontinuerlig)			-0.001	0.000			-0.001	0.000
Mor lav lønn (dummy)			0.065	0.038			-0.014	0.040
Egenskaper ved individene i 2004								
Kvinne					-0.14	0.015	-0.128	0.019
Universitets- eller høyskoleutdanning					-2.50	0.041	-2.175	0.048
Under utdanning					-0.50	0.031	-0.543	0.039
Lønn 2004 (kontinuerlig)					-0.01	0.000	-0.013	0.000
Ingen lønn (dummy)					0.27	0.030	0.212	0.038
Lav lønn (dummy)					-0.49	0.029	-0.527	0.036
Født i 1978	0.00	0.031	-0.009	0.040	-0.06	0.034	-0.050	0.043
Født i 1979	0.10	0.031	0.080	0.039	-0.03	0.034	-0.044	0.043
Født i 1980	0.24	0.029	0.209	0.037	0.00	0.032	-0.009	0.040
Født i 1981	0.34	0.029	0.309	0.036	-0.02	0.032	-0.041	0.040
Født i 1982	0.40	0.028	0.345	0.036	-0.13	0.031	-0.152	0.039
Født i 1983	0.42	0.028	0.347	0.036	-0.34	0.031	-0.369	0.040
Født i 1984	0.39	0.029	0.263	0.037	-0.64	0.032	-0.712	0.040
Konstantledd	-3.22	0.022	-1.855	0.057	-1.10	0.038	0.143	0.071
Pseudo R ²	0,046		0,055		0,247		0,246	

Først undersøker vi altså hva som påvirket om en ung voksen mottok sosialhjelp i 2004 (tabell 11). Et hovedfokus i denne analysen er effekten av å ha vokst opp i en familie som mottok sosialhjelp i 1994. Alle i Norge som var 10–17 år i 1994, inngår i analysene.

I modell 1 ser vi at det å ha vokst opp i en familie med sosialhjelp har en klar positiv effekt, og vi ser også at jo senere en er født, jo mer sannsynlig er det at en var sosialhjelpsmottaker i 2004.

Når vi i modell 2 kontrollerer for egenskaper ved familien i 1994, ser vi at effekten av å vokse opp i familier med sosialhjelp reduseres sammenlignet med effekten i modell 1. Dette bekrefter altså antagelsen om at det er andre forhold enn foreldrenes sosialhjelpsmottak i seg selv som påvirker sannsynligheten for at en selv blir mottaker som voksen. Videre ser vi at dersom foreldrene var gift i 1994, reduseres sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Det å ha søsken reduserer sannsynligheten, det samme gjør det å ha foreldre med utdanning fra universitet eller høyskole. Dess høyere lønn foreldrene hadde i 1994, desto lavere er sannsynligheten for at en selv mottok sosialhjelp i 2004.⁵

I modell 3 ser vi at effekten av å vokse opp i en familie med sosialhjelp i 1994 er ytterligere redusert i forhold til effekten i modellene 1 og 2. Videre ser vi at det å være kvinne, å ha høy utdanning eller å være under utdanning reduserer sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i 2004. Høy lønn reduserer også sannsynligheten for sosialhjelpsmottak.

Når vi tar inn alle de uavhengige variablene i modell 4, reduseres effekten av å vokse opp i en familie som mottar sosialhjelp, enda mer. Vi ser at effekten av de uavhengige variablene justeres noe, men justeringene er i hovedsak små.

Siden vi har en antagelse om at effekten av å ha erfart at foreldrene mottar sosialhjelp, er større jo mer langvarig sosialhjelpsmottaket var, har vi i tabell 13 gjort tilsvarende analyser som i tabell 12, men vi ser her på de som har opplevd sosialhjelpsmottak i tre år under oppveksten. I modell 1 ser vi at effekten av å vokse opp i en familie med sosialhjelp i tre år er klart positiv. Også her øker sannsynligheten for å motta sosialhjelp dersom en tilhører en av de siste fødselskullene. På tilsvarende måte som i tabell 12 ser vi at effekten av å ha vokst opp i en familie med sosialhjelp i tre år reduseres etter hvert som vi tar hensyn til flere egenskaper i modell 2, 3 og 4.

Hvor stor er så forskjellen på å vokse opp med sosialhjelp i familien i ett år i forhold til tre år? Gjennomsnittlig sannsynlighet⁶ for å motta sosialhjelp i 2004 dersom familien ikke mottok sosialhjelp i 1994, var omtrent 4 prosent. For de som vokste

⁵ Vi har behandlet lønn som om den har en lineær effekt, men har kontrollert for avvik fra dette ved å inkludere dummyvariabler for henholdsvis ingen, lav (< 50 000 kroner) og høy (> 700 000 kroner) lønn. Om dummy-variabelen for høy lønn har en positiv effekt, er dette dermed kun en korreksjon av hvor stor den negative effekten av lønn er. I våre analyser er ikke denne effekten signifikant.

⁶ Basert på modell 4 i tabell 12 og 13

Tabell 13 Analyse av mottak av sosialhjelp i 2004. Fokus på sosialhjelp i familien i 1992–94. Logistisk regresjon.

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
Egenskaper ved familien i 1994	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.	Coef.	S.E.
Sosialhjelpsmottak i familien i 1992-94	1.73	0.023	1.25	0.041	1.27	0.027	0.948	0.045
Foreldrene gift i 1994			-0.83	0.027			-0.704	0.029
1 søsken			-0.21	0.024			-0.106	0.025
2 søsken			-0.19	0.028			-0.090	0.029
3 søsken			-0.17	0.043			-0.113	0.046
4 eller flere søsken			-0.35	0.069			-0.325	0.074
Innvandret fra Europa, N-Am, Oseania			0.30	0.082	0.12	0.065	0.268	0.089
Innvandret fra Asia, Afrika, S.-Amerika			0.02	0.063	-0.08	0.047	-0.115	0.067
Far univ./høyskole			-0.43	0.027			-0.467	0.028
Mor univ./høyskole			-0.37	0.027			-0.403	0.028
Far ingen lønn (dummy)			-0.41	0.037			-0.444	0.039
Fars lønn 94 (kontinuerlig)			0.00	0.000			-0.002	0.000
Far lav lønn (dummy)			-0.53	0.042			-0.504	0.044
Far høy lønn (dummy)			0.19	0.165			-0.076	0.171
Mor ingen lønn (dummy)			0.24	0.036			0.066	0.038
Mors lønn 94 (kontinuerlig)			0.00	0.000			-0.001	0.000
Mor lav lønn (dummy)			0.08	0.038			-0.002	0.040
Egenskaper ved individene i 2004								
Kvinne					-0.13	0.015	-0.124	0.019
Universitets- eller høyskoleutdanning					-2.56	0.041	-2.192	0.048
Under utdanning					-0.50	0.031	-0.544	0.039
Lønn 2004 (kontinuerlig)					-0.01	0.000	-0.013	0.000
Ingen lønn (dummy)					0.30	0.030	0.224	0.038
Lav lønn (dummy)					-0.49	0.029	-0.528	0.036
Født i 1978	0.01	0.031	-0.01	0.039	-0.05	0.034	-0.048	0.043
Født i 1979	0.09	0.030	0.07	0.039	-0.04	0.034	-0.050	0.043
Født i 1980	0.23	0.029	0.20	0.037	-0.02	0.032	-0.021	0.040
Født i 1981	0.33	0.028	0.30	0.036	-0.04	0.031	-0.050	0.040
Født i 1982	0.38	0.028	0.33	0.036	-0.16	0.031	-0.169	0.039
Født i 1983	0.40	0.028	0.33	0.036	-0.37	0.031	-0.388	0.039
Født i 1984	0.37	0.029	0.25	0.037	-0.68	0.031	-0.728	0.040
Konstantledd	-3.09	0.022	-1.62	0.057	-1.00	0.037	0.312	0.070
Pseudo R ²	0,028		0,048		0,237		0,242	

opp i en familie som mottok sosialhjelp i 1994, var den tilsvarende sannsynligheten i underkant av 16 prosent, mens for de som vokste opp i familier med mottak i tre år, var sannsynligheten litt over 20 prosent. Man kan dermed fastslå at den største forskjellen er mellom de som *ikke* vokste opp i familier med sosialhjelp, og de som gjorde det. Det er like fullt en klar forskjell mellom de som vokste opp i familier med sosialhjelpsmottak i ett og tre år. Dette medfører at oppvekst i en familie som mottar sosialhjelp, har en effekt på barnas sosialhjelpsmottak som forsterkes dersom familien mottar sosialhjelp over en lengre periode.

Vi klarer ikke å fjerne den direkte effekten av å ha vokst opp i en familie med sosialhjelp helt, selv om vi har kontrollert for en rekke kjennetegn både hos foreldre og barn. Usikkerheten rundt de eventuelle effektene av uobserverte kjennetegn ved sosialhjelpsmottakerne gjør likevel at vi ikke kan fastslå at det finnes en slik direkte effekt.

Siden koeffisientene i en logistisk regresjonsanalyse ikke umiddelbart er forståelige, har vi i det følgende omregnet resultatene fra analysene ovenfor til mer intuitivt forståelige størrelser. Her angir vi prosentvis sannsynlighet for sosialhjelpsmottak gitt enkelte kjennetegn, mens alle andre kjennetegn blir holdt konstant.

Vi skal først se nærmere på betydningen av egenskaper ved foreldrene i 1994 (tabell 14), før vi ser på betydningen av kjennetegn ved barna i 2004 (tabell 15). Alle sannsynlighetene som presenteres, er basert på modell 4 i enten tabell 12 eller tabell 13, så når vi ser på betydningen av egenskaper (utdanning, lønn osv.) ved barna, det vil si unge sosialhjelpsmottakere i alderen 20–27 år i 2004, har vi også tatt hensyn til en del relevante kjennetegn ved foreldrene deres.

Hva betyr egenskaper ved foreldrene i 1994 for barnas sosialhjelpsmottak i 2004?

Over så vi at effekten av foreldrenes utdanning er negativ, det vil si at når foreldrenes utdanning øker, avtar sannsynligheten for at barna blir sosialhjelpsmottakere. Som vi så i tabell 12 og 13, er betydningen av mors og fars utdanning forholdsvis lik. Når vi beregner gjennomsnittlig sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottaker basert på foreldrenes utdanning, ser vi at det er liten variasjon mellom effekten av henholdsvis mor og fars utdanning (tabell 14).

Den relative forskjellen mellom høy og lav utdanning er sterkest i familier som ikke mottok sosialhjelp. De som hadde mor/far med lav utdanning, hadde omtrent dobbel så stor sannsynlighet for å motta sosialhjelp som personer hvis foreldre hadde utdanning fra universitet eller høyskole. Det er imidlertid den store forskjellen mellom familier med og uten sosialhjelp som er mest påfallende. Ser vi for eksempel på foreldre med lav utdanning i 1994, er sannsynligheten for at barna deres mottar sosialhjelp i 2004, under 5 prosent. Dersom familien mottok sosialhjelp i 1994, øker sannsynligheten mer enn tre ganger til over 16 prosent, og mottok familien sosialhjelp i tre år, øker

Tabell 14 Gjennomsnittlig sannsynlighet for mottak av sosialhjelp i 2004 etter kjennetegn ved foreldrene i 1994. Basert på modell 4 over i hhv. tabell 12 og 13.

	Ikke sosialhjelp	Sosialhjelp 94	Sosialhjelp 92-94
Mor lav utdanning	4,47	16,48	20,62
Mor universitet/høyskoleutdanning	2,29	9,88	12,61
Far lav utdanning	4,54	16,76	20,95
Far universitet/høyskoleutdanning	2,20	9,20	12,72
Foreldre gift	3,60	14,08	18,15
Foreldre ugift/skilt/enslig	8,21	23,20	30,20

sannsynligheten ytterligere, til over 20 prosent. Ser vi på foreldre med utdanning fra universitet eller høyskole, er sannsynligheten lavere, men de relative forskjellene mellom de ulike familietyperne er større.

Høy utdanning hos foreldrene reduserer i alle fall sannsynligheten for å motta sosialhjelp. Både lite human kapital og svak økonomi i familien kan medføre lavere evne og interesse for å investere i barnas utdanning (Stenberg 2000), noe som medfører økt sannsynlighet for at man mottar sosialhjelp.

Barn som vokste opp i familier hvor foreldrene var gift (i alle fall i 1994), har langt lavere sannsynlighet for å selv motta sosialhjelp enn andre barn. Igjen er det forskjellene mellom familier med og uten sosialhjelpsmottak som fanger vår oppmerksomhet, samt de høye andelene av barna med foreldre som ikke var gift, som mottok sosialhjelp. Barn som vokste opp i familier hvor foreldrene ikke (lenger) var gift i 1994, hadde 23 prosent sannsynlighet for å motta sosialhjelp i 2004. Dersom familien mottok sosialhjelp i tre år, økte sannsynligheten til 30 prosent. Uten at vi har sett nærmere på de ulike foreldrekonstellasjonene, er det åpenbart at familieforholdene under oppveksten har en sterk effekt på barnas mottak av sosialhjelp.

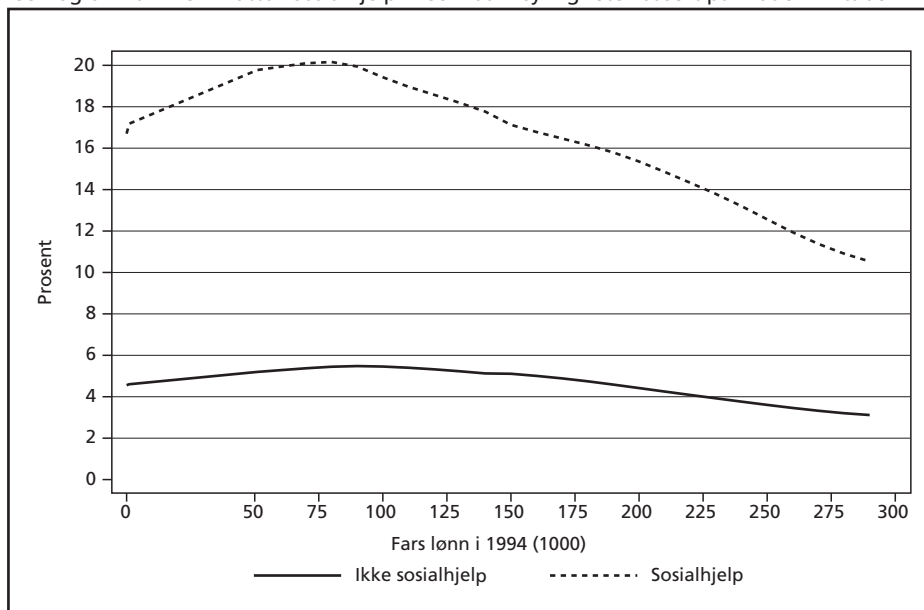
Både i tabell 12 og 13 så vi at effekten av mors og fars lønn i 1994 er negativ. Det vil si at sannsynligheten for å selv motta sosialhjelp i 2004 reduseres når foreldrenes inntekt øker, og tilsvarende at sannsynligheten øker når lønnen er lav.

I figur 2 ser vi effekten av fars lønn i 1994 på eget sosialhjelpsmottak i 2004 etter om en vokste opp i familie med sosialhjelp eller ikke.

For personer som vokste opp i en familie uten sosialhjelpsmottak i 1994, er effekten av fars lønn forholdsvis begrenset, men sannsynligheten for at den unge selv har mottatt sosialhjelp, avtar jo høyere lønn faren hadde i 1994.

For barn som vokste opp i en familie som mottok sosialhjelp i 1994, er effekten av fars lønnsnivå mye tydeligere. Dette medfører blant annet at den relative forskjellen mellom de som vokste opp i familier med og uten sosialhjelp, avtar etter som fars lønn øker. Dette kan blant annet skyldes at når far har relativt høy lønn, har sannsynligvis familiens eksponering mot sosialhjelp vært forholdsvis liten og har dermed hatt mindre effekt på barnas liv.

Figur 2 Gjennomsnittlig sannsynlighet for eget mottak av sosialhjelp i 2004. Etter fars inntekt i 1994 og om familien mottok sosialhjelp i 1994. Sannsynligheter basert på modell 4 i tabell 12.

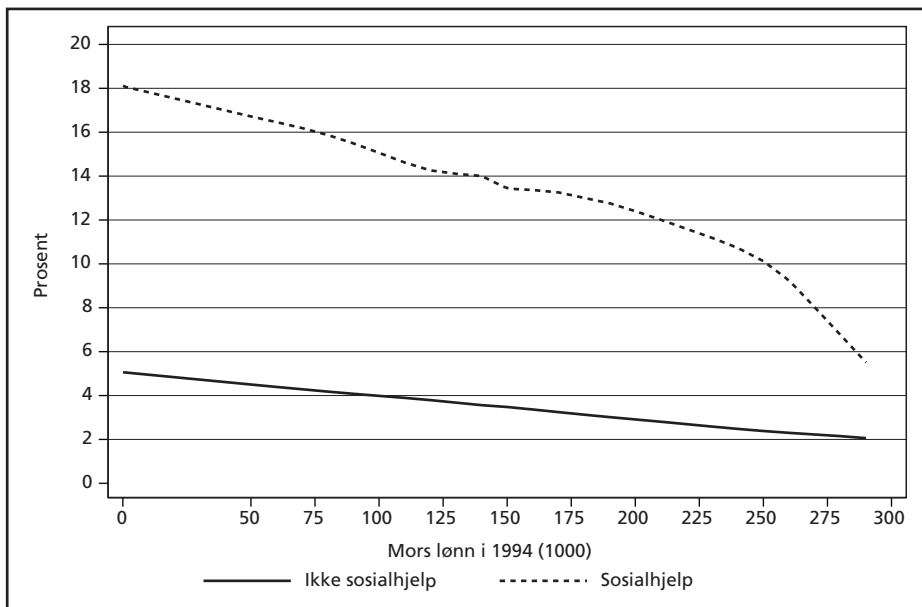
Dersom mor arbeider, vil dette i de fleste tilfeller innebære at familien står sterkt med tanke på økonomiske ressurser, og at dette vil redusere behovet for sosialhjelp.⁷ I figur 3 ser vi at mors lønn i 1994 også henger sterkt sammen med barnas sannsynlighet for å motta sosialhjelp ti år senere. For barn som vokste opp i familier uten sosialhjelp, er sammenhengen mellom mors lønn og eget sosialhjelpsmottak forholdsvis svak, men den viser en klar nedgang etter som mors lønn øker.

Sammenhengen mellom lønnsnivå og eget sosialhjelpsmottak er mye sterkere blant barn som vokste opp i familier med sosialhjelp. For disse avtar sannsynligheten for eget mottak av sosialhjelp mye mer markert etter som mors lønn øker. Dette medfører også en sterk reduksjon i den relative forskjellen mellom barn i familier med og uten sosialhjelp. Når mor ikke mottok lønn, hadde barn i familier med sosialhjelp nesten fire ganger så høy sannsynlighet for å motta sosialhjelp som barn i familier uten sosialhjelp, mens når mors lønn passerte 250 000 kroner, var forskjellen i sannsynlighet mindre enn tre ganger så høy. Det er verdt å merke seg at selv om forskjellene mellom de to gruppene minsker etter som mors inntekt øker, så er det fremdeles en differanse, selv ved forholdsvis høy lønn.

Lav lønn kan betraktes som en indikator på at man ikke er i regelmessig arbeid. Det at foreldre med svak arbeidsmarkedstilknytning har barn som har høyere sannsynlighet

⁷ Dette vil ikke gjelde i like stor grad i familier der mor er enslig forsørger.

Figur 3 Gjennomsnittlig sannsynlighet for eget mottak av sosialhjelp i 2004. Etter mors inntekt i 1994 og om familien mottok sosialhjelp i 1994. Sannsynligheter basert på modell 4 i tabell 12.

for å motta sosialhjelp, kan være en indikasjon på at foreldrene har færre uformelle kontakter som kan formidle jobbmuligheter til barna (Page 1994).

Analysene illustrerer et interessant poeng når de avdekker at selv om økonomisk marginalisering forklarer en del av overføringseffekten man finner ved sosialhjelpsmottak, så opphører ikke den selvstendige effekten av sosialhjelp selv ved forholdsvis høye lønnsnivåer hos både mor og far. Dette på tross av at effektene av for eksempel utdanning, familiestørrelse, etnisk opprinnelse og alder er kontrollert for i de multivariate analysene.

Hvilke kjennetegn ved individene påvirker eget sosialhjelpsmottak i 2004?

I tabell 15 viser vi den gjennomsnittlige sannsynligheten for eget sosialhjelpsmottak kontrollert for andre bakgrunns karakteristika. Vi deler analysene inn i tre hovedgrupper basert på om man vokste opp uten sosialhjelp, med sosialhjelp i 1994 og om man vokste opp med sosialhjelp i alle årene fra 1992 til 1994.

En gjennomsnittlig mann mellom 20 og 27 år har 4 prosent sannsynlighet for å motta sosialhjelp i 2004 dersom han vokste opp i en familie som ikke mottok sosialhjelp i 2004. På tross av at vi kontrollerer for andre relevante kjennetegn (det vil si de kjennetegnene vi inkluderte i modellen over), er risikoen hele 16 prosent for sosial-

Tabell 15 Gjennomsnittlig sannsynlighet for mottak av sosialhjelp i 2004 for utvalgte grupper. Basert på modell 4 over i hhv. tabell 12 og 13

	Ikke sosialhjelp	Sosialhjelp 94	Sosialhjelp 92-94
Menn	4,02	15,84	20,13
Kvinner	3,64	15,75	20,02
Under utdanning	1,16	5,36	6,69
Lav utdanning	5,51	18,15	22,12
Universitet/høyskole	0,54	1,89	2,37
Lønsmottaker	2,80	10,49	12,98
Ikke lønsmottaker	17,31	44,45	50,34

hjelpsmottak i 2004 hvis en er en mann og har vokst opp med sosialhjelp i familien i 1994. Risikoen stiger til 20 prosent dersom familien mottok sosialhjelp i både 1992, 1993 og 1994. Med forbehold om uobserverbare kjennetegn som kan tenkes å påvirke sannsynligheten for sosialhjelp, viser analysene at det å vokse opp med sosialhjelp har en sterk selvstendig effekt for menns eget sosialhjelpsmottak.

Sosialhjelpsbakgrunn har nøyaktig den samme effekten for kvinner etter kontroll for andre relevante kjennetegn.

For gruppen som har vokst opp uten sosialhjelp, ser vi at det foreligger en 1 prosents sannsynlighet for at de mottar sosialhjelp mens de er under utdanning. På samme måte som i tabell 11 er sannsynligheten opp til seks ganger høyere for dem som har vokst opp i sosialhjelpsfamilier.

Videre ser vi at en høy andel av de med lav utdanning havner på sosialhjelp. Forskjellene mellom de med og de uten sosialhjelpsbakgrunn er likevel like sterke som de vi fant i tabell 11. Sannsynligheten for sosialhjelpsmottak er over fire ganger høyere for grunnskoleutdannede med sosialhjelpsbakgrunn over tre år.

De multivariate analysene viser at høy utdanning faktisk fungerer som en forsikring mot økonomiske problemer og sosialhjelp. Vi finner det samme som i de enklere analysene i tabell 11, hvor det viste seg at sosialhjelpsbakgrunn er utslagsgivende også for de med høyere utdanning fra universitet og høyskole. Selv om de med høy utdanning mottar mindre sosialhjelp enn de med lav utdanning, viser analysene at det er mer enn fire ganger så høy risiko for en høyt utdannet med treårig sosialhjelpsbakgrunn for å motta sosialhjelp enn det er for en uten sosialhjelpsbakgrunn.

Sannsynligheten for at lønsmottakere skal motta sosialhjelp, har sunket etter kontroll for andre bakgrunnskjenetegn (se tabell 11). Likevel har forskjellen mellom de med sosialhjelpsbakgrunn og de uten blitt enda sterkere enn i de bivariate analysene. En lønsmottaker som vokste opp med sosialhjelp i 1992, 1993 og 1994, har nesten fem ganger så høy risiko for å motta sosialhjelp som en uten sosialhjelpsbakgrunn.

Konklusjonen vi trakk tidligere om at arbeid og lønnsinntak ikke er nok til å demme opp risikoen for sosialhjelp, blir således stående.

Personer som ikke er lønnsinntakere med sosialhjelpsbakgrunn, har som tidligere vist større risiko for å motta sosialhjelp enn andre uten lønnsinntekt. Hele 50 prosents sannsynlighet er det for at de med omfattende sosialhjelpsbakgrunn uten lønnsinntekt selv mottar sosialhjelp. Dette korresponderer med 17 prosents sannsynlighet hvis en vokste opp uten å erfare at familien mottok sosialhjelp. Her er det naturlig å anta at foreldrenes rolle som økonomiske bidragsytere er forskjellig i de to hovedgruppene.

Det er interessant å merke seg at selv om den prosentvise sannsynligheten for sosialhjelpsmottak har sunket noe i de multivariate analysene sammenlignet med de bivariate analysene i tabell 11, består de relative forskjellene mellom barn som har vokst opp med sosialhjelpsmottak i familien, og barn som ikke har slik bakgrunn. I praksis betyr dette at den selvstendige effekten av sosialhjelp består selv etter kontroll for bakgrunnskjennetegn.

Kapittel 5 Sammendrag og konklusjon

Innledningsvis ble Norge fremstilt som et land med svært jevn fordeling av økonomiske ressurser mellom innbyggerne. Samtidig viste gjennomgangen av forskningen på feltet at Norge, sammen med de andre nordiske landene, også har en svært høy grad av økonomisk mobilitet. Dette er litt av et paradoks fordi den velkjente «mobilitetsmyten» sier at det i land med stor økonomisk ulikhet også er en sterk grad av økonomisk mobilitet. Motsatt forventer man derfor at land med jevn inntektsfordeling, slik som de nordiske, har en relativt stabil fordeling mellom generasjonene.

Resultatene våre kan ved første øyekast virke motstridende til bildet av likhet og mobilitet. Analysene viser at den intergenerasjonelle overføringen av sosialhjelpsmottak er sterk i Norge. Faktisk er det slik at hele 25 prosent av 20-åringene som har vokst opp med sosialhjelpsmottak i familien i 1994, selv mottar sosialhjelp (tabell 9).

Noe overraskende kan det se ut som om at mobiliteten mellom generasjoner er høyere for mottakere av den amerikanske ytelsen AFDC⁸ enn den er for norske sosialhjelpsmottakere. I USA viste forskningen at 47 prosent av kvinnene som vokser opp med mødre som mottar behovsprøvde ytelser, selv mottar de samme ytelsene som voksne (Page 2004). Til sammenligning var det 16 prosent av kvinnene som vokste opp med mødre som ikke mottok behovsprøvde ytelser, som selv ble mottakere av disse ytelsene. Vi kan dessverre ikke sammenligne våre tall direkte med dette, men det kan være nyttig å trekke frem funnene våre i tabell 10 hvor vi viste at den samlede risikoen for sosialhjelpsmottak ett av årene mellom 2002 og 2004 er fire ganger høyere for barn av sosialhjelpsmottakere enn for andre. Tilsvarende er risikoen for amerikanske mottakere av AFDC tre ganger høyere.

Det kan derfor se ut som om hypotesen om at norske sosialhjelpsmottakere har mange barrierer mot arbeidslivet, er korrekt. Vi mener at det er avgjørende at sosialhjelpsmobilitet både innenfor og mellom generasjoner blir forstått i relasjon til resten av velferdssystemet. Vår antagelse om at sosialhjelpsmottakere i Norge har flere barrierer mot arbeidsmarkedet enn i land med mer minimalistiske velferdsregimer, forklarer hvorfor sosialhjelpsmottakere er mindre mobile enn mottakere av behovsprøvde ytelser i for eksempel USA. Stenberg (2000) bekrefter dette bildet når han finner at Sverige har mindre sosialhjelpsmobilitet enn man finner i USA.

⁸ Aid to Families with Dependent Children

Hvorfor går sosialhjelpsmottak i arv?

Et avgjørende spørsmål knyttet til intergenerasjonell overføring av sosialhjelpsmottak er hva som fører til at sosialhjelpen går i arv. Vi har derfor sett på spørsmålet om denne overføringseffekten skyldes sosialhjelpen i seg selv, eller om den skyldes faktorer som er korrelert med sosialhjelpsmottak. De avsluttende analysene viste at selv etter kontroll for mange relevante bakgrunnskjennetegn, så har foreldres sosialhjelpsmottak fortsatt en sterk og selvstendig effekt på eget sosialhjelpsmottak. Den relative forskjellen mellom mottakerfamilier og ikke-mottakere består selv om effektene svekkes noe etter kontroll for relevante bakgrunnskarakteristika.

Basert på de avsluttende multivariate analysene kan vi fastslå at noe av overføringen av sosialhjelp mellom generasjoner har sammenheng med blant annet foreldrenes lønn og utdanningsnivå. Lønn og utdanning har begge sammenheng med arbeidsmarkedstilknnytning og økonomisk situasjon i familien. Lav lønn og lav utdanning kan begge føre til mindre evne og interesse for å investere i barnas utdanning (Stenberg 2000). I tillegg kan svak arbeidsmarkedstilknnytning blant foreldrene føre til at de har et mindre nettverk som kan formidle arbeid til barna (Page 2004).

Til tross for at vi har tatt hensyn til foreldrenes utdanning og lønn, andre egenskaper ved oppvekstfamilien og ikke minst egenskaper ved barna i 2004, står vi altså fortsatt igjen med en klar effekt av foreldrenes sosialhjelpsmottak.

Vi trenger således en forklaring på hvorfor sosialhjelp i seg selv har en slik overføringseffekt. Fire ulike årsaker til at sosialhjelp kan ha en slik direkte effekt, ble presentert. Den vanligste forklaringen bygger på ideen om at foreldrenes sosialhjelpsmottak påvirker barnas holdning til å motta sosialhjelp. Barnas uvilje mot å motta sosialhjelp påvirkes således av at ens egen familie mottar sosialhjelp (Page 2004). Rollemodellen predikerer at personer som mottar sosialhjelp, vil utvikle verdier, normer og oppførsel som gjør dem til dårlige rollemodeller for barna (Brooks-Gunn, Duncan og Mariata 1997). De som forfekter en slik forklaring, hevder at det i slike familier skapes en forståelse av at sosialhjelp er en legitim inntektskilde.

Vi presenterte også en relatert forklaring som bygger på at barn av sosialhjelpsmottakere vil ha detaljert kjennskap til hvordan sosialhjelpssystemet virker, og på den måten oppleve lavere transaksjonskostnader ved eget sosialhjelpsmottak (Page 2004).

Den tredje forklaringen bygget på at foreldrenes løse tilknnytning til arbeidsmarkedet reduserer barnas uformelle tilgang til jobbmuligheter (Page 2004). Barn av sosialhjelpsmottakere vil etter en slik tankegang fremstå med færre kontakter i arbeidslivet, mindre kjennskap til ledige jobber og mindre kjennskap til arbeidslivets etikette.

Den fjerde forklaringen var direkte knyttet til at barn som vokser opp med sosialhjelp, lider under økonomisk deprivasjon. Her tenker man seg at begrensede økonomiske midler leder til at man i mindre grad kan investere i human kapital hos sine egne barn (Becker 1985; i Stenberg 2000).

Disse fire forklaringene er ikke ment å være uttømmende. Også andre egenskaper ved foreldrene, barna og deres omgivelser påvirker hvordan de mestrer livet som unge voksne, og deres behov for sosialhjelp. Opplysninger om for eksempel foreldrenes helse, barnas skolegang og omgangskrets ville helt sikkert kunne kastet ytterligere lys over hvordan sosialhjelp overføres mellom generasjonene.

Vi har dessverre ikke nok informasjon til at vi kan avgjøre hvilken eller hvilke av disse forklaringene som er mest plausible. Vi fant for eksempel at barn av sosialhjelpsmottakere oftere mottar sosialhjelp under egen utdanning. Man kan tenke seg to konkurrerende forklaringer på dette. På den ene siden kan man hevde at det norske utdanningssystemet gir like økonomiske rettigheter og muligheter til alle, og at overforbruk av sosialhjelp derfor skyldes (a) dårlige rollemodeller eller (b) lavere transaksjonskostnader for barn av sosialhjelpsmottakere. Motsatt kan man hevde at alle reelt sett ikke har samme økonomiske muligheter til å finansiere sin utdanning, og at den intergenerasjonelle overføringen skyldes forklaring nummer fire: at sosialhjelpsmottakere ikke har råd til å investere i barnas humane kapital.

Et annet interessant poeng er knyttet til høyere utdanning. Resultatene viste at selv for de som har fullført høyere utdanning, er det fire ganger så høy sannsynlighet for å motta sosialhjelp dersom man har familiebakgrunn som sosialhjelpsmottaker. Gitt at man antar at gruppen med høyere utdanning lever under forholdsvis like økonomiske vilkår, skulle man tro at behovet for sosialhjelp var det samme for begge grupper. Ut fra de ovennevnte forklaringsmodellene er det derfor vanskelig å forklare denne overrepresentasjonen med andre faktorer enn de som er knyttet til (a) rollemodeller eller (b) lavere transaksjonskostnader hos barn av sosialhjelpsmottakere. En svært plausibel alternativ forklaring er at uobserverte kjennetegn ved sosialhjelpsmottakerne knyttet til for eksempel psykiske problemer eller helse leder til slike forskjeller.

Dessverre er det slik at resultatene åpner opp for et stort tolkningsmangfold. Mulige forklaringer strekker seg fra å handle om normer og moral på den ene siden til mer strukturelle elementer knyttet til økonomisk ulikhet på den andre siden. Førstnevnte individfokus har hatt stort gjennomslag i den senere tids utforming av sosialpolitiske virkemidler. Vi ser dette svært tydelig i retorikken rundt rettigheter og plikter (St.meld. nr. 9 (2006–2007)). Her er det individet, og ikke samfunnsstrukturene, som står i fokus når langtidsmottak av sosialhjelp skal bekjempes.

Resonnementet ovenfor tydeliggjør at én og samme analyse kan tolkes på vidt forskjellige måter, og at eventuelle sosialpolitiske virkemidler som har til hensikt å fjerne intergenerasjonell overføring av sosialhjelpsmottak, kan utformes i svært ulike retninger, men fortsatt finne støtte i data.

Vi mener likevel at det er mulig å peke på fornuftige virkemidler som kan motvirke intergenerasjonell overføring av sosialhjelp, uavhengig om foreldrenes økonomiske situasjon skyldes strukturelle eller individuelle faktorer.

Det helt klart viktigste virkemiddelet i kampen mot reproduksjon av sosial ulikhet er utdanning. Universelle rettigheter til utdanning har således vært og vil fortsatt være det viktigste virkemiddelet for å motvirke reproduksjon av sosial ulikhet. Som vi har vært inne på tidligere, har alle formelt sett lik rett til utdanning i Norge. Problemet er således ikke knyttet til formelle rettigheter. Det norske utdanningssystemet kan betegnes som et system karakterisert av det som Gudmund Hernes allerede i 1974 kalte formallikhet. Utfordringen er således knyttet til at alle reelt sett skal ha de samme mulighetene til utdanning. Våre resultater viser at barn av sosialhjelpsmottakere i større grad enn andre er avhengig av sosialhjelp under egen utdanning, noe som er et tegn på at formelt sett like rettigheter til utdanning ikke nødvendigvis resulterer i like økonomiske vilkår under utdanning. Det er derfor mulig å søke etter løsninger knyttet til studiefinansiering slik at foreldrenes rolle som økonomiske bidragsytere minimeres mest mulig. Denne løsningen er først og fremst aktuell for finansiering av høyere utdanning.

Oppdemming av forskjeller bør skje så tidlig som mulig i barns liv, siden forskningen viser at økonomisk deprivasjon har sterkest negative effekter når barna er svært unge (Duncan mfl. 1997). Det er derfor viktig at utjevnende tiltak settes inn allerede før barna når skolealder. Det er mulig at universelle ordninger også kan være løsningen her, og at universelle virkemidler bør settes inn før barn når skolealder. Her kan man for eksempel tenke seg at alle barn reelt sett bør ha like muligheter til å gå i barnehage, for på den måten ha det samme grunnlaget til å utvikle sine kognitive evner når de når skolealder.

Funnene i rapporten supplerer på mange måter bildet som har blitt skapt av sosialhjelpen som en midlertidig ytelse (se for eksempel Lorentzen 2006; Lorentzen 2007). Sistnevnte studier viste at svært mange forlater sosialhjelpen etter en kort periode, og at sosialhjelpen derfor stort sett fungerer som en midlertidig ytelse slik den er tiltenkt. Det faktum at en svært høy andel av disse sosialhjelpsmottakerne sannsynligvis kommer til å få barn som også mottar sosialhjelp, gir et tydelig signal om at man likevel ikke kan slå seg til ro med situasjonen slik den er i dag. For å få en bedre forståelse av overføringen av sosialhjelpsmottak mellom generasjoner bør kommende studier gjøre ytterligere undersøkelser av om omfanget av sosialhjelpsmottak – i varighet eller stønadsnivå – blant foreldrene påvirker varighet eller stønadsnivå hos deres barn.

Det er gode grunner til at det ikke bør letes etter lettvinte løsninger på problemene som er løftet frem i denne rapporten. Vi har for eksempel vist at det er viktige metodologiske grunner til at man ikke direkte kan gjøre årsaksforklaringer knyttet til spørsmålet om hvorfor sosialhjelpen går i arv. Vi vil derfor advare mot lettvinte fortolkninger og løsninger på problemer som kan ha store konsekvenser for dem som blir berørt.

En lovende fremgangsmåte for å løse noen av de metodologiske utfordringene som ligger i å skille mellom hva som er «arv», og hva som er individuelt betinget, er såkalte tvillingstudier (se for eksempel Björklund mfl. 2004). Tilgangen til omfattende

registerdata av høy kvalitet muliggjør en slik tilnærming i studier av intergenerasjonell overføring av sosialhjelpsmottak. Slike studier er i emning allerede og kommer sannsynligvis til å gi oss enda mer informasjon om hvilke prosesser som virker inn når sosial og økonomisk ulempe går i arv.

Litteratur

- Akselsen, A., S. Lien og Ø. Sivertstøl (2007), *FD-Trygd. Variabelliste*. Notater 2007/17. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Björklund, A. og M. Jäntti (2000), «Intergenerational mobility of socio-economic status in comparative perspective.» *Nordic Journal of Political Economy*, 26(1): 3–32
- Bratberg, E., Ø. A. Nilsen og K. Vaage (2005), *Intergenerational Mobility: Trends Across the Earnings Distribution*. Bergen: Institute for research in economics and business administration
- Brooks-Gunn, J., G. J. Duncan og N. Mariata (1997), «Poor Families, Poor Outcomes: The Well-Being of Children». I: Duncan, G. J. og J. Brooks-Gunn, red., *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation
- Corak, M. (2004), *Generational income mobility in North America and Europe*. Cambridge: Cambridge University Press
- Corcoran, M. (1995), «Rags to Rags – Poverty and Mobility in The United States.» *Annual Review of Sociology*, 21, 237–267
- Dahl, E. og T. Lorentzen (2003), «Dynamics of social assistance: the Norwegian experience in comparative perspective.» *International Journal of Social Welfare*, 12: 289–301
- Dewilde, C. (2003), «A life-course perspective on social exclusion and poverty.» *British Journal of Sociology*, 54, 109–128
- Duncan, G. J., og J. Brooks-Gunn (1997), *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation
- Dølvik, T., M. Nadim og R. A. Nielsen (2008), *Levekår og sosialhjelp. Hopning av levekårsproblemer blant individer og kommuner – effekt på sosialhjelpsutgifter*. Oslo: Fafo-rapport 2008:02
- Esping-Andersen, G. (2004), «Unequal opportunities and the mechanisms of social inheritance». I: Corak, M., red., *Generational income mobility in North America and Europe*. Cambridge: Cambridge University Press

- Fløtten, T. (2006), *Poverty and Social Exclusion – Two Sides of the Same Coin? A Comparative Study of Norway and Estonia*. Oslo: Fafo-report 487
- Gottschalk, P. (1996), «Is the correlation in welfare participation across generations spurious?» *Journal of Public Economics*, 63, 1–25
- Gough, I., J. Bradshaw, J. Ditch, T. Eardley og P. Whiteford (1997), «Social assistance in OECD countries.» *Journal of European Social Policy*, 7, 17–43
- Hansen, M. N. og U. Vibe (2005), «Behov for sosialhjelp og uføretrygd: individuell ulykke eller sosial arv?» *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 22, 149–157
- Harper, C., R. Marcus og K. Moore (2003), «Enduring poverty and the conditions of childhood: Lifecourse and intergenerational poverty transmissions.» *World Development*, 31, 535–554
- Hernes, G. (1974), *Om ulikheterenes reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen?* Norges almenvitenskapelige forskningsråd
- Hollås, H. A. (2007), «Utdanning: Kvinner dominerer på nesten alle nivåer.» *Samfunnsspeilet*, Vol. 21 (nr. 5/6): 38–44
- Jäntti, M., B. Bratsberg, K. Røed, O. Raaum, R. Naylor, E. Österbacka, A. Björklund and T. Eriksson (2005), *American exceptionalism in a new light : a comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom and the United States*. Memorandum No 34/2005. Oslo: Department of Economics, University of Oslo
- Jenkins, S. P. og Siedler T. (2007), *Using Household Panel Data to Understand the Intergenerational Transmission of Poverty* Discussion Papers 694. DIW Berlin, German Institute for Economic Research
- Leisering, L. og S. Leibfried (1999), *Time and poverty in Western welfare states United Germany in perspective*. New York: Cambridge University Press
- Lorentzen, T. (2006), *Social assistance dynamics in Norway*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Lorentzen, T. (2007), Kunnskapsstatus for sosialhjelpsforskningen. Oslo: Fafo-rapport 2007:33
- Lødemel, I., og H. Trickey (2001), *An offer you can't refuse. Workfare in international perspective*. Bristol: Policy Press
- Mead, L. M. (1986), *Beyond entitlement: The social obligations of citizenship*. New York: Free Press

- Page, M. E. (2004), «New evidence on the international correlation in welfare participation». I: Corak, M. red., *Generational income mobility in North America and Europe*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pepper, J. V. (2000), «The intergenerational transmission of welfare receipt: a non-parametric bounds analysis.» *The Review of Economics and Statistics*, 82(3), 472–488
- Raaum, O., K. G. Salvanes og E. O. Sørensen (2006), «The Neighbourhood is Not What it Used to be.» *The Economic Journal*, 116, 200–222
- Saraceno, C. (2002), *Social assistance dynamics in Europe national and local poverty regimes*. Bristol: The Policy Press
- Siedler, T. (2004), *Is social assistance dependency transmitted from parents to children? Evidence from German panel data*. Upublisert manus, ISER, University of Essex
- Solon, G. R. (1999), «Intergenerational Mobility in the Labour Market». I: Ashenfelter, O. C. og D. Card, red., *Handbook of Labour Economics*. Nr 3A. Amsterdam: North-Holland
- Stenberg, S. A. (2000), «Inheritance of welfare reciprocity: An intergenerational study of social assistance reciprocity in postwar Sweden.» *Journal of Marriage and the Family*, 62: 228–239
- St.meld.nr. 30 (2001–2002), *Langtidsprogrammet 2002–2005*. Oslo: Finansdepartementet
- St.meld. nr. 9 (2006–2007), *Arbeid, velferd, inkludering*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- St.prp.nr. 1 (2006–2007), *For budsjettåret 2007*. Det Kongelige Kunnskapsdepartement.
- UNICEF (2005), *Child Poverty in Rich Countries 2005*. Innocenti report no 6. Firenze: UNICEF.
- van der Wel, K., E. Dahl, M. Slagsvold, B. Løyland, S. O. Naper (2006), *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*. Rapport 2006:29. Oslo: Høgskolen i Oslo
- Wilson, W. J. (1987), *The truly disadvantaged the inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: University of Chicago Press
- Wilson, W. J. (1997), *When work disappears: The world of the new urban poor*. New York: Alfred A. Knopf

Vedlegg

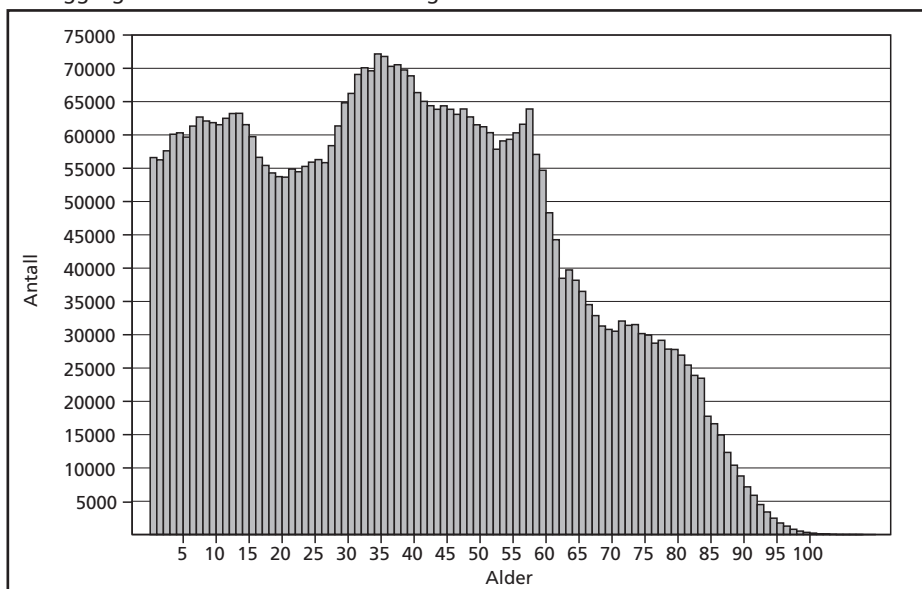
Vedleggstabell 1 Andelen sosialhjelpsmottakere 18–80 år i ulike grupper i 2004

	Andel
Alder	
18-20	6,77
21-25	7,65
26-30	5,78
31-35	5,03
36-40	4,71
41-45	4,29
46-50	3,35
51-55	2,48
56-60	1,67
61-80	0,95
Kjønn	
Menn	4,25
Kvinner	3,35
Utdanning	
0	11,21
1	16,61
2	8,09
3	1,89
4	2,70
5	2,02
6	0,98
7	0,50
8	0,35
Under utdanning	3,54
Lav utdanning	4,47
Universitet/høgskole	0,87
Lønn	
Ikke lønn	7,62
Lønn	2,49
Landbakgrunn	
Norge	3,10
Europa, Nord-Amerika, Oseania	6,37
Afrika, Asia, Sør-Amerika	18,44
Totalt	3,80

Vedleggstabell 2 Andel 10–17 år i 1994 som vokste opp i familier med sosialhjelp i 1994 og 1992–94 etter kjennetegn ved foresatte (Prosent)

	1994	92-94
Fars utdanning		
Lav	6,43	2,22
Universitet/høyskole	2,27	0,62
Mors utdanning		
Lav	9,06	3,71
Universitet/høyskole	2,71	0,76
Mor og far universitet/høyskole	1,26	0,26
Foreldre		
Gift	4,72	1,63
Øvrige	18,81	8,44
Søsken		
0	7,64	3,54
1	6,02	2,24
2	8,67	3,13
3	15,07	6,45
4 eller flere	26,62	12,97
Arbeid		
Far mottok lønn i 1994	4,30	1,29
Far mottok ikke lønn i 1994	13,66	5,84
Mor mottok lønn i 1994	5,32	1,77
Mor mottok ikke lønn i 1994	18,49	9,01
Landbakgrunn		
Norge	6,58	2,50
Innvandrere fra Europa, Nord-Amerika og Oseania	46,45	13,90
Innvandrere fra Afrika, Asia, Sør-Amerika	54,14	32,04
Alle barn 10-17 år	7,66	3,05

Vedleggsfigur 1 Antall i hvert årskull i Norge i 2004. Antall

Kilde: Statistikkbanken, <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>

Går fattigdom i arv?

Tidligere forskning har frembrakt en hel del informasjon om klassemobilitet og utdanningsmobilitet mellom generasjoner. Derimot vet vi i Norge relativt lite om hvorvidt fattigdom og økonomisk marginalisering går i arv mellom generasjoner. Denne rapporten frembringer ny kunnskap om overføring av sosialhjelpsmottak mellom generasjoner. Ved hjelp av registerbaserte data besvarer rapporten to viktige spørsmål. For det første svarer rapporten på i hvilken grad barn av sosialhjelpsmottakere selv mottar sosialhjelp som unge voksne. Derneft tar rapporten opp ulike forklaringer på hvorfor sosialhjelpsmottak går i arv mellom foreldre og barn.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2008:14
ISBN 978-82-7422-623-4
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20056